

Narrative Analysis of Naranj and Toranj's Story Based on the Theory of Language and Gender

Leila Mirmojarabian^{*1}, Fateme Ebrahimi²

Background research

In addition to the books of Pegah Khadish, Anjovi Shirazi, Mehtadi, Zulfiqari, Jafari Qanavati, Mahjoub and Ali Ashraf Darvishian, among others in the field of popular literature who have dealt with the legends and folk tales of Persian literature, several academic articles have also dealt with the story of "Orange and Tangerine" from the viewpoint of structure of stories, mythology and the adaptation of symbols, such as Spargam and Mousavi (2010), Yazdan Panah and Qavami (2013), Ganjian et al. (2013), and Hemti (2016). Narrative analysis of the story of Naranj and Toranj in terms of language and gender was not observed in any particular article or book, but in some famous books that deal with the category of stories and its various narratives in popular literature, there are some examples of this story. For example, in the book *Classification of Iranian Tales* (1992), written by Marzef, various narratives of Naranj and Toranj were collected and coded based on the list of global types of oral stories. In the book *Culture of Myths of the People of Iran* written by Darvishian and Khandan, the symbols of this story as well as its linguistic features are discussed. In the book *Fables* written by Mehtadi (1960), *Iranian Tales* (1973) written Anjawi Shirazi, *No Key* (1989) written

Received: 14/10/2022

Accepted: 05/02/2023

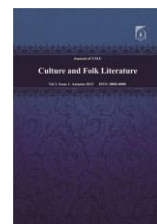
* Corresponding Author's E-mail:
l.mirmojarabian@ltr.ui.ac.ir

1. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran .

<http://www.orcid.org/0000-0001-9929-1423>

2 . BA of Persian language and literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran

<http://www.orcid.org/0000-00033994-428x>

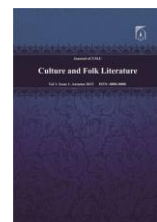
by Mihandoost, *Culture of Kerman People* (1974), written by Lorimer, *Magazine of Fine Arts of the Country* (1962) written by Sadegh Kia, *Legends of Azarbaijan* (1978), Behrangi and Dehghani, there are different narratives of Narenj and Toranj girls story. These sources have been used to analyze different narratives in this research.

The main discussion

Popular literature is one of the spiritual elements of popular culture and it includes a collection of narrative and non-narrative works in verse and prose, often in oral form, which are different from traditional Persian written literature in terms of structure and content. The audience of popular literature is ordinary people, of course, the wealthy also benefit from this literature, but in the construction, production, and dissemination of new narratives, the people prevail. Popular literature comes from uneducated or poorly educated people, and it is placed in formal and classical literature, which is created by intellectuals who master language and politeness. Moreover, its themes are derived from people's lives.

Popular literature has different features such as simplicity of expression and language, unknown creator and origin, multiplicity of narrations and repetition, oral form of transmission, different themes and functions, a variety of genres and themes, general audience, wide historical scope, non-observance of literary rules and transformation according to the requirements of the time. "It provides the field for the variety of different narrations" (Zulfaqari, 2014, pp. 11-18).

"The selection of specific language phrases and quotations is largely for the readers' understanding of the text, although the function of ideology is not necessarily the result of the author's conscious choice. "Word" as the smallest semantic unit is the important subject of this research. In fact, as members of a society with a similar culture, we agree to a certain extent about the words that are likely to go

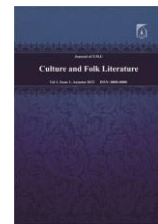
together. The predictability of these links may lead to the realization of ideological goals and implicitly or explicitly control the readers' reactions, and suggest and remind specific meanings, and create ideological concepts.

Links between words sometimes do not include patterns or repeated words and can be responsible for a mindset that is harmful to a group of people. Quantitative analysis removes repetitive patterns and then identifies important patterns; For this reason, it is considered a valuable tool for studies related to the relationship between language and ideology (Lorato, 2019, p. 31).

In different narrations, according to the use of combinations that come together (by co-occurrence) or the constant occurrence of two or more words together, next to a focal word, which is also called "node word"; a special meaning resonance is created by the author or storyteller. In fact, it is possible to form a special semantic resonance by using cognates in a certain range, on the left or right of the word node, a phenomenon in which words are often associated with pleasant or unpleasant connotations. Therefore, it is possible to distinguish between positive and negative meanings and create different meanings for similar words in different texts, an act according to which the meaning of a word can be changed by replacing its words, which Stubbs calls "semantic engineering".

In fact, the author is able to choose particular meanings instead of other meanings by repeatedly using a word in combination with other special words; therefore, the way a person repeatedly refers to language can affect his way of thinking (Stubbs, 1996, A. p. 92). In other words, even if the meaning is rarely fixed or independent of its use in the text, it can create changes in the meaning of words by changing the way words are used.

All in all, the words in many texts and narratives can be combined with many lexical and syntactic combinations and patterns; they bring

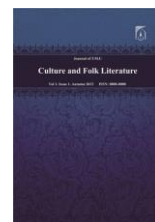

a meaning and concept to the mind of the audience that is largely different and even novel from the expected and obvious meaning in the vocabulary of that language, to the extent that it even leads to the formation of an ideological message in the course of studies of a culture and language.

This research aimed to highlight the difference between the meaning of a word as expected and the meaning in the texts that have been realized through the lexical and grammatical patterns in various narratives. First, it tries to identify the most frequent lexical units in the different Naranj and Toranj narratives. and then check their combinations. After that, it compares and examines their meaning according to common and customary words in Persian language with their meaning in the text of hadiths, and shows its relationship with its matching combinations.

For this purpose, the story of "Dochter Naranj and Toranj" was selected from the old popular stories with its different narratives, and analyzed in terms of language and gender. So far, 23 different narrations of this story are available, and this article examines and compares 17 narrations.

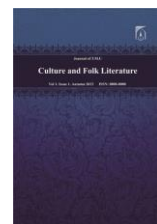
At first, the main points of the story were discussed, then, their similarities and differences were stated, and finally, 17 available narratives were compared with each other in terms of language and gender. The oldest narration, as is customary in a scientific research, was placed as the main narration and other narrations were compared and analyzed. Different narratives of the story from different cities were named and analyzed with abbreviations. The narrative of Naranj and Toranj that Fazlullah Mohtadi (Sobhi) narrated on Tehran Radio in 1935, was considered as the principle; therefore, the order was: the second narration in the book of legends (Sobhi): "A", the daughter of Naranj and Toranj (in Varamin's narration): "B", Naranj and Toranj (Sirjan's narration): "C", Naranj and Toranj (narrative) Bowanat Fars):

"D", Parizad or the daughter of Chel Anar (Gonabad narration): "Z", Haft Naranj (Kazron narration): "R", his grandmother's daughter Nazaideh (Isfahan narration): "Z", Naranj and Toranj (narration Natanz): "S", daughter of Shah Naranj (narration of Jahorm): "S", daughter of Karim Khayat (narration of Mahabad): "S", daughter of Souse Khayar (narration of Arak): "Z", Bulbul Khayark (narration of Ibrahim Abad Borujard): "I", pomegranate girls (Azarbaijan legends of Samad Behrangi): "Z", orange and bergamot (not the key - Mohsen Mihan Dost): "A", gold orange and bergamot (Kerman people's culture - Lorimer): "G" orange and Toranj (magazine of fine arts of the country - Dr. Sadegh Kia): "F".

Result

The approach presented in this research focuses on the verbal aspects of narratives and directs the audience's attention to multi-layered analysis in such a way that the reader's attention is shifted from individual words to the higher-level textual structures and aspects of the word change. In fact, by making such a comparison in the context of Zbanev, it is possible to depict the progress of the discourse on gender relations over time. In this research, we tried to analyze different narratives of Naranj and Toranj girl's story from the perspective of language and linguistic context in the selection of words and the semantic engineering from a gender point of view. This review is partly to recognize the extent of using semantic engineering to convey meaning in context. Therefore, the result indicated that the co-occurrence patterns, frequency and distribution of cases and even syntactic structures have a great influence on the words to the extent that the meaning of a word in the text cannot be recovered in the dictionary definitions. In fact, the meaning of a word is not independent from how it is used in the text. For example, the word "girl" is not used in the old belief and narratives as the initiator of the processes, but in this story, by choosing a different syntactic structure, bringing special attributes into the combination, it requires the

induction of a meaning and a concept that was previously used which is in conflict with readers' imaginations and expectations.

Secondly, this idea has led to the realization that the combinations show some basic hypotheses about a word, in such a way that one can understand how to expand the previous meanings in the following narrations. The best example of the adjective "beautiful" for a girl is Naranj and Toranj, which in later narrations, by expanding it to compound combinations, validates the role-playing and truthfulness of the girl in all the narrations.

The third point in this analysis shows how a word that is not dependent on gender, if used asymmetrically, can become a gendered word. Again, adjectives such as beautiful, the moon of the night, the sun's claw, one single seed, and Shah Parian for Naranj and Toranj girls in these narrations are very good examples in all narrations, they are listed as specific to the female gender in such a way that such adjectives are not allowed to be used for the king's son, who was much more dear and one of a kind.

References

- Darvishian, A. A., & Khandan, R. (2004). *The culture of legends of Iranian people*. Book and Culture.
- Marzolf, U. (1992). *Classification of Iranian stories* (translated into Farsi by Kikavos Jahandari). Soroush.
- Mohtadi, F. (1970). *Legends*. Amir Kabir.
- Yazdan Panah, Z., & Qavami, A. (2013). Adaptation of symbols in the two myths of Orange and Orange and Aziris. *Comparative Literature Studies*, 8(29), 129-151.
- Zulfaqari, H. (2014). *General language and literature of Iran*. Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (SAMT).

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۰، شماره ۴۸، بهمن و اسفند ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

DOR: 20.1001.1.23454466.1401.10.48.10.3

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت

لیلا میرمجربیان*^۱، فاطمه ابراهیمی^۲

(دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۲ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۶)

چکیده

افسانه‌ها و قصه‌های پریان اولین رویداد مهم اجتماعی شدن در زندگی کودکان است؛ درواقع همه ما انسان‌ها به گونه‌ای از این داستان‌های خیالی تأثیر گرفته‌ایم. بازتاب این تأثیر در بن‌مایه‌های فرهنگ و ادب عامه هر ملتی آشکار است. قصه «نارنج و ترنج» از داستان‌های شفاهی قدیم عامیانه در ادب پارسی است که در مناطق مختلف به شیوه‌های متفاوتی روایت شده است. بررسی و تحلیل روایت‌های مختلف از داستان نارنج و ترنج از منظر زبان و جنسیت، به روش تحلیل محتوا، موضوعی است که در پژوهش حاضر بدان پرداخته خواهد شد. داستان، شرح زندگی پادشاهی است بدون فرزند، که نذری می‌کند و صاحب پسری می‌شود. داستان به شرح وقایعی می‌پردازد که شاهزاده برای رسیدن به دختر نارنج و ترنج پشت سر می‌گذارد. این پژوهش واژگان روایات مختلف قصه دختر نارنج و ترنج را از منظر زبان و بافت زبانی در انتخاب واژگان و در گام بعد مهندسی معنایی از دیدگاه جنسیتی بررسی

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

* l.mirmojarabian@ltr.ui.ac.ir
<http://www.orcid.org/0000-0001-9929-1423>

۲. دانش‌آموخته کارشناسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
<http://www.orcid.org/0000-00033994-428x>

و تحلیل می‌کند. این بررسی با هدف شناخت میزان استفاده از مهندسی معنایی برای انتقال معنا در بافت کلام شکل گرفته است. بنابراین نتیجه چنین خواهد بود که الگوهای هم‌رخدادی، بسامد و توزیع موارد و حتی ساختارهای نحوی بر واژه‌ها تأثیر زیادی می‌گذارد، تا حدی که معنای یک واژه در متن را نمی‌توان در تعاریف فرهنگ لغت بازیابی کرد.

واژه‌های کلیدی: داستان، روایت، ادب عامه، دختر نارنج و ترنج، زبان، جنسیت.

۱. مقدمه

قصه‌ها و افسانه‌ها عمری به درازنای عمر انسان دارد. از آن هنگام که انسان‌ها توانایی کار، تلاش و تفکر یافتند، کوشیدند تا طبیعت و جامعه پیرامون خود را تفسیر کنند و این مقوله را در قالب‌های مختلف قصه، افسانه، نقاشی، شعر و موسیقی متبلور ساختند. عمومی‌ترین و توده‌ای‌ترین هنر، قصه و قصه‌پردازی است؛ طرح موضوعات مردمی در قالبی جذاب و سرگرم‌کننده که از عوامل عمده فراگیر شدن قصه‌ها در سطح فرهنگی جامعه است.

ادب عامه از جمله عناصر معنوی فرهنگ عامه به‌شمار می‌رود و شامل مجموعه‌ای از آثار روایی و غیرروایی منظوم و مثنوی و اغلب به‌شکل شفاهی است که از حیث ساختار و محتوا، با ادبیات سنتی مکتوب فارسی متفاوت است. مخاطبان ادب عامه مردم عادی‌اند، البته خواص هم از این ادبیات بهره می‌گیرند، اما در ساخت، تولید روایت‌های تازه و اشاعه، غلبه با مردم است. ادب عامه برآمده از مردم بی‌سواد یا کم‌سواد است و در مقابل ادبیات رسمی و کلاسیک قرار می‌گیرد که آن را فرهیختگانی چیره بر زبان و ادب خلق می‌کنند؛ و نیز مضامین و درون‌مایه‌های آن برخاسته از زندگی مردم است.

ادب عامه با ویژگی‌هایی از جمله: سادگی بیان و زبان، پدیدآورنده و خاستگاه نامشخص، تعدد روایات و تکرار، شفاهی بودن شکل انتقال، درون‌مایه و

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمعربیان و همکار

کارکردهای متفاوت، تنوع گونه‌ها و درون‌مایه‌ها، مخاطب عام، دامنه تاریخی وسیع، رعایت نکردن قواعد ادبی و دگرگونی به مقتضیات زمان؛ عرصه را برای تنوع روایات متنوع فراهم می‌سازد (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، صص. ۱۱-۱۸).

انتخاب عبارت‌ها و نقل قول‌های زبانی خاص تا حد زیادی برای درک خوانندگان از متن است؛ اگرچه عملکرد ایدئولوژی لزوماً نتیجه انتخاب آگاهانه نویسنده نیست. «واژه» به‌عنوان کوچک‌ترین واحد معنایی، موضوع مهم این پژوهش است. درحقیقت به‌عنوان اعضای جامعه‌ای با فرهنگ مشابه، تا حد زیادی درباره واژه‌هایی که احتمالاً با هم می‌آیند، توافق نظر داریم. قابلیت پیش‌بینی این پیوندها ممکن است به تحقق اهداف ایدئولوژیک منجر شود و به‌طور تلویحی یا صریح واکنش‌های خوانندگان را کنترل کند، معانی خاص را مطرح و یادآوری کند و مفاهیمی ایدئولوژیک ایجاد کند.

پیوندهای بین واژه‌ها گاهی شامل الگوها یا واژه‌های تکراری نمی‌شوند و می‌توانند عهده‌دار طرز فکری باشند که برای گروهی از افراد زبان‌آور است. تحلیل کمی الگوهای تکراری را حذف می‌کند و سپس الگوهای مهم را مشخص می‌کند؛ به همین دلیل برای مطالعات مربوط به ارتباط بین زبان و ایدئولوژی، ابزاری ارزشمند محسوب می‌شود (لوراتو، ۱۳۹۹، ص. ۳۱)

در روایت‌های مختلف با توجه به کاربرد ترکیب‌های هم‌آیند (با هم‌آیی^۱) یا آمدن همیشگی دو یا چند واژه با هم، در کنار یک واژه کانونی که به اصطلاح بدان «واژه گره»^۲ نیز می‌گویند؛ طنین معنایی خاصی توسط نویسنده و یا راوی داستان ایجاد می‌شود. درواقع می‌توان با استفاده از هم‌آیندها در محدوده‌ای خاص، چپ یا راست واژه گره، طنین معنایی^۳ خاصی را شکل داد. پدیده‌ای که در آن واژه‌ها اغلب با مفاهیم خوشایند یا ناخوشایند همراه می‌شوند. ازاین‌رو می‌توان بین معانی مثبت و منفی تمایز

قائل شد و معانی متفاوتی برای واژه‌های مشابه در متن‌های گوناگون ایجاد کرد؛ عملی که طبق آن معنای یک واژه را می‌توان با جابه‌جایی واژه‌های آن تغییر داد، که استابز آن را «مهندسی معنایی»^۴ می‌نامد.

درواقع نویسنده قادر است با استفاده مکرر از یک واژه در ترکیب با واژه‌های خاص دیگر، گاهی معانی را به جای دیگر معانی انتخاب کند؛ بنابراین شیوه‌ای که فرد به‌طور مکرر به زبان مراجعه می‌کند، می‌تواند بر طرز فکر او اثر بگذارد. (استابز، ۱۹۹۶ الف، ص. ۹۲) به عبارت دیگر، حتی اگر معنا به ندرت ثابت یا مستقل از کاربردش در متن باشد، با تغییر شیوه در استفاده از واژه‌ها، می‌تواند تغییراتی در معنای واژه‌ها ایجاد کند. بنابراین واژه‌ها در متن‌ها و روایت‌های متعدد می‌توانند با همراه شدن با ترکیب‌ها و الگوهای واژگانی و نحوی متعدد، معنا و مفهومی را به ذهن مخاطب متبادر سازند که با معنای طبق انتظار و بدیهی در فرهنگ لغات آن زبان، کاملاً متفاوت و حتی بدیع باشد تا جایی که حتی به شکل‌گیری یک پیام ایدئولوژیک در سیر مطالعاتی یک فرهنگ و زبان می‌انجامد.

این پژوهش با هدف برجسته کردن تفاوت بین معنای واژه طبق انتظار و معنا در متن‌هایی که از طریق الگوهای واژگانی و دستوری در روایت‌های گوناگون تحقق یافته است می‌کوشد ابتدا پربسامدترین واحدهای واژگانی را در روایات مختلف نارنج و ترنج، شناسایی و سپس ترکیب‌های هم‌آیند آن‌ها را بررسی کند. پس از آن معنای آن‌ها را طبق واژگان رایج و مرسوم در زبان فارسی با معنای آن‌ها در متن روایات مقایسه و بررسی و ارتباط آن را با ترکیب‌های هم‌آیند خود نمایان می‌کند.

بدین منظور داستان «دختر نارنج و ترنج» از داستان‌های کهن عامه با روایت‌های مختلف آن انتخاب و از نظر زبان و جنسیت بررسی می‌شود. قصه‌ای افسانه‌ای درباره

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجبریان و همکار

پریان که به شکل‌های گوناگونی روایت شده است. تاکنون ۲۳ روایت مختلف از این قصه در دسترس است که در این مقاله به بررسی و مقایسه هفده روایت آن پرداخته می‌شود.

در ابتدا به بن‌مایه‌های اصلی داستان پرداخته و سپس شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها بیان می‌شود و در نهایت هفده روایت در دسترس از نظر زبان و جنسیت با یکدیگر مقایسه می‌شوند. قدیم‌ترین روایت چنانچه در تحقیقات علمی مرسوم است، به‌عنوان روایت اصلی قرار می‌گیرد و سایر روایات با آن مقایسه و بررسی می‌شود. روایت‌های مختلف داستان از شهرهای گوناگون با حروف اختصاری نام‌گذاری و بررسی خواهد شد. روایت نارنج و ترنج را که فضل‌الله مهدی (صبحی) در سال ۱۳۲۴ در رادیو تهران گفته‌اند روایت اصل قرار می‌دهیم و آن را اصل می‌نامیم؛ و به ترتیب: روایت دوم که در کتاب *افسانه‌ها* (صبحی) آمده: «الف»، دختر نارنج و ترنج (در روایت ورامین): «ب»، نارنج و ترنج (روایت سیرجان): «ج»، نارنج و ترنج (روایت بوانات فارس): «د»، پریزاد یا دختر چل انار (روایت گناباد): «ذ»، هفت نارنج (روایت کازرون): «ر»، دختر ننه‌اش نزاییده (روایت اصفهان): «ز»، نارنج و ترنج (روایت نطنز): «س»، دختر شاه نارنج (روایت جهرم): «ش»، دختر کریم خیاط (روایت مهاباد): «ص»، دختر سوسه خیاب (روایت اراک): «ض»، بلبل خیاب (روایت ابراهیم‌آباد بروجرد): «ط»، دختران انار (*افسانه‌های آذربایجان صمد بهرنگی*): «ظ»، نارنج و ترنج (نه کلید - محسن میهن دوست): «ع»، نارنج و ترنج طلا (فرهنگ مردم کرمان - لوریمر): «غ»، نارنج و ترنج (مجله هنرهای زیبای کشور - دکتر صادق کیا): «ف».

۱-۱. پیشینه تحقیق

علاوه بر کتاب‌های پگاه خدیش، انجوی شیرازی، مهتدی، ذوالفقاری، جعفری (قنواتی)، محجوب و علی اشرف درویشیان و دیگران در گستره ادبیات عامه که به افسانه‌ها و قصه‌های عامیانه ادب فارسی پرداخته‌اند و انبوه کتاب و مقاله‌هایی که در زمینه قصه‌پژوهی نگاشته شده است، چند مقاله و پژوهش دانشگاهی نیز به قصه «نارنج و ترنج» پرداخته‌اند، لذا از منظر ساختار قصه‌ها، اسطوره‌شناختی و تطبیق نمادها؛ از جمله:

۱. «نقد اسطوره‌شناسی دختر نارنج و ترنج» از ثمین اسپرغم و سید مصطفی موسوی (۱۳۸۹)؛
۲. «تطبیق نمادها در اسطوره نارنج و ترنج و آزی‌ریس مصری» از زهرا یزدان‌پناه و آسیه قوامی (۱۳۹۳)؛
۳. «بن‌مایه اسطوره‌ای مشترک میان زنفروشتگان میوه‌زاد رساله الغفران و دختران نارنج در قصه نارنج و ترنج» از علی گنجیان و همکاران (۱۳۹۳)؛
۴. «بررسی ساختار قصه‌های پریان کودکان» از رقیه همتی (۱۳۹۶).

موضوع تحلیل روایی داستان نارنج و ترنج از نظر زبان و جنسیت در مقاله یا کتاب خاصی مشاهده نشد، اما در برخی از کتب مشهور که به مقوله قصه‌ها و روایت‌های گوناگون آن در ادب عامه پرداخته‌اند، نمونه‌هایی از این داستان آمده است. برای نمونه:

در کتاب *طبقه‌بندی قصه‌های ایرانی* (۱۳۷۱)، نوشته اولریش مارزلف، ترجمه کیکاووس جهان‌داری، انتشارات سروش، روایت‌های مختلف داستان دختر نارنج و ترنج جمع‌آوری و کدگذاری شده که براساس فهرست تیپ‌های جهانی قصه‌های شفاهی، قصه «دختر نارنج و ترنج با کد جهانی ۴۰۸ ثبت و شناخته شده است. در کتاب فرهنگ افسانه‌های مردم ایران (۱۳۸۳)، نوشته علی اشرف درویشیان و رضا خندان (مهآبادی)، جلد پانزدهم، انتشارات کتاب و فرهنگ، به نمادها و سمبل‌های این داستان و همچنین ویژگی‌های زبانی آن پرداخته شده است. در کتاب *افسانه‌ها* نوشته فضل‌الله مهتدی

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجربیان و همکار
(۱۳۴۹)، انتشارات امیرکبیر؛ *قصه‌های ایرانی* (۱۳۵۲)، نوشته ابوالقاسم انجوی شیرازی،
جلد اول، انتشارات امیرکبیر؛ *نه کلید* (۱۳۷۸) نوشته محسن میهن دوست، انتشارات
توس؛ *فرهنگ مردم کرمان* (۱۳۵۳)، نوشته د. ل. لوریمر، به کوشش دکتر فریدون وهمن،
انتشارات بنیاد فرهنگ ایران؛ «مجله هنرهای زیبای کشور» (۱۳۴۱)، شماره ۲، نوشته
صادق کیا، چاپخانه سازمان سمعی و بصری؛ *افسانه‌های آذربایجان* (۱۳۵۷)، جلد ۲،
نوشته صمد بهرنگی و بهروز دهقانی، انتشارات نقش جهان، روایت‌های مختلفی از
داستان دختر نارنج و ترنج آمده است که برای تحلیل روایت‌های مختلف در این
پژوهش از این منابع استفاده شده است.

۲-۱. روش تحقیق

این پژوهش براساس کتاب *زبان و جنسیت در افسانه‌ها و قصه‌های عامیانه* از آلساندر
لوراتو، بر مبنای روش توصیفی و تحلیل کمی به بررسی داده‌های مقایسه‌ای در هفده
روایت انتخاب شده می‌پردازد و با کمک گرفتن از پژوهش‌های استابز، به مفاهیمی
همچون «ترکیب‌های هم‌آیند»، «طنین معنایی» و «مهندسی معنایی» اشاره می‌کند و با
آغاز تحلیل بسامد واژگان پربسامد در هفده روایت به شناسایی ترکیب‌های هم‌آیند
موجود در این واژه‌ها می‌رسد. در واقع مطالب این مقاله تا حدی به شناخت میزان
استفاده از مهندسی معنایی برای انتقال معنا منتج می‌شود؛ به گونه‌ای که الگوهای
هم‌آیندی، هم‌رخدادی، بسامد بالا و توزیع موارد و حتی ساختارهای نحوی آن‌چنان
تأثیری بر واژه‌ها در باف متن می‌گذارند که تقریباً ثابت می‌کند که تا حدی معنای یک
واژه را نمی‌توان در تعاریف فرهنگ لغت بازیابی کرد.

۲. داستان نارنج و ترنج

یکی بود، یکی نبود، یک پادشاهی بود که در حرمسرایش چهل زن داشت، اما از هیچ کدام بچه اش نمی شد. آخرش نذر کرد که اگر خدا به من پسری بدهد یک حوض پر از عسل می کنم و یک حوض پر از روغن، تا مردم فقیر و بیچاره بیایند و ببرند و بخورند. از قضا زن چهلمش برایش یک پسر زایید. پادشاه خیلی خوشحال شد و همه جور اسباب راحتی را برای مادر این پسر فراهم کرد تا آن طوری که دلش می خواست این پسر را بزرگ کند. چندسالی گذشت، پسر پا به سن گذاشت و بزرگ شد تا رسید به هجده سالگی. یک روز که از جلوی پادشاه رد می شد. پادشاه یک دفعه یادش افتاد که «این پسر را با نذر و نیاز از خدا گرفتیم و تا حالا نذرمان را ندادیم». فوری فرمان داد در بیرون قصر سلطنتی دو تا حوض بزرگ یکی پر از عسل و یکی را پر از روغن بکنند تا هر که می خواهد بیاید و بردارد. فقرا دسته دسته با کاسه و کوزه می آمدند و عسل و روغن می بردند. در این بین یک پیرزن قوزی با یک کاسه آمد که او هم از عسل و روغن ببرد. پسر پادشاه از ایوان او را دید از ریختن پیرزن خنده اش گرفت با تیر و کمان دستی، سنگی به طرف پیرزن انداخت. از قضای بد سنگ به کاسه پیرزن خورد و کاسه شکست و روغن ها ریخت. پیرزن گفت: «چه نفرینی به تو بکنم که عزیزدردانه پادشاه هستی برو که زحمت دختر نارنج و ترنج نصیبت بشود». پسر پادشاه آمد جلو که «دختر نارنج و ترنج کدام است؟» گفت: «دیگر این را من نمی دانم برو از آنهایی که می دانند بپرس». حرف پیرزن به دل پسر پادشاه نشست، یکسر آمد اندرون از مادرش پرسید: «مادر! دختر نارنج و ترنج کدام است؟» گفت: «که به تو از دختر نارنج حرف زد؟» گفت: «فلان پیرزن» مادر گفت: «می گویند در بیرون شهر در بالای کوه یک باغی است که در آن باغ، خوشگل ترین دخترها در نارنج و ترنج آنجاست،

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجبریان و همکار

ولی تا حالا هرکس به هوای آن‌ها آنجا رفته سالم برنگشته». پسر پادشاه گفت: «من می‌خواهم بروم و یکی از آن دخترها را بیاورم». هرچه مادرش نصیحت کرد که این فکر را از کله‌ات دور کن، از تو گنده‌ترها خیلی رفتند و برنگشتند. پسر می‌گفت: «مرغ یک پا دارد من حکماً باید بروم و دختر نارنج و ترنج را بیاورم».

خبر به پادشاه بردند که «پسرت همچو هوسی کرده» او هم هرچه نصیحت کرد به خرج پسر نرفت. گفت: «پس بگذار چند تا غلام و پیش خدمت همراهت کنم». پسر گفت: «نه، باید تنها بروم». بالأخره از سر طویله یک اسب راهوار سوا کرد و راه افتاد. دو سه فرسخی که از شهر دور شد، وسط صحرا دید یک پیرمرد نورانی ریش سفیدی جلوش سبز شد. پیرمرد به جوان گفت: «جوان اقر بخیر». گفت: «می‌خواهم بروم به باغ نارنج و ترنج و از دخترهای آن جا یکی دو تا برای خودم بیارم». پیرمرد گفت: خیلی‌ها به این هوس، تو این راه افتادند اما به مراد نرسیدند. من می‌ترسم که تو هم یکی از آن‌ها باشی، پس بهتر این است از این کار بگذری و برگردی به شهر خودت راحت و آسوده زندگی کنی». گفت: «نه هرطور شده می‌روم». پیرمرد گفت: «حالا که از رأیت برنمی‌گرددی این راه راست را بگیر و برو تا برسی به یک جنگل، توی آن جنگل پر از جانورهای درنده و گزنده است از وسط آن‌ها راه را می‌شکافی، هرچی غرش بزنند و دندان نشانت بدهند اعتنا نکن. فقط کاری که می‌کنی رو به عقب نگاه نمی‌کنی همین طور راست می‌روی رو به جلو تا از جنگل بیرون می‌روی. از جنگل که بیرون رفتی می‌رسی به یک خانه‌ای که یک ماده دیو پیری دم درش زیر درختی نشسته تا چشمش به او خورد سلام می‌کنی و خوش‌زبانی می‌کنی و ازش می‌پرسی که: «چه جور باید به باغ نارنج و ترنج رفت؟». او راه و چاه را نشانت می‌دهد». پسر گفت: «بسیار خوب» و راه افتاد.

نرسیده به جنگل، دید جانورها به طرفش حمله کردند، اما او هیچ اعتنایی نکرد و همین‌طور راست رفت رفت تا از آن جنگل به بیرون سردرآورد؛ نگاه کرد دید به ماده‌دیوی جلو در خانه‌ای زیر درختی نشسته تا چشمش به ماده‌دیو خورد با هفت زبان ازش احوال‌پرسی کرد. ماده‌دیو گفت: «ای آدمیزاد! تو کجا زمین دیوزاد کجا؟ از جنگل پریان سالم رد شدی و اینجا رسیدی معلوم می‌شود ستاره‌ات بلند است و مرادت به کف. بگو ببینم چه می‌گویی اینجا برای چه آمدی؟» گفت: «به سراغ باغ نارنج و ترنج آمدم». ماده‌دیو گفت: «تا اینجا که سالم رسیدی معلوم می‌شود تا باغ هم سالم می‌رسی. اما خوب گوش‌هایت را واکن ببین چه می‌گویم: این راه را می‌گیری می‌روی به بالای این کوه. سر کوه یک اسب سیاهی به درخت بسته وقتی که به آن اسب رسیدی، از اسب خودت پیاده می‌شوی و سوار آن اسب می‌شوی. آن اسب سیاه مثل برق و باد راه یک‌ساله را یک‌روزه می‌رود تا تو را به در باغ نارنج و ترنج می‌رساند. وقتی که از دور در باغ نارنج و ترنج را دیدی توی آن صحرا یک حیوانی را شکار می‌کنی و با خودت می‌بری. دم در باغ یک ازدهایی خوابیده و در را نگهبانی می‌کند، تا ازدها را دیدی شکار را می‌اندازی به طرفش، همین که مشغول خوردن شد می‌روی توی باغ. پای هر درختی، یک دیو خوابیده همین‌طور که سوار هستی نارنج و ترنج می‌چینی و مثل برق برمی‌گردی و هر صدایی که به گوشت خورد اعتنا نمی‌کنی. وقتی که رسیدی به آن درختی که اسب سیاه بش بسته بود اسب خودت را وامی‌کنی و اسب سیاه را می‌بندی برای این‌که دیوها آن وقت دیگر به تو نمی‌رسند».

پسر خداحافظی کرد و از همان راهی که نشانش داده بود، رفت تا رسید بالای کوه. فوری اسب سیاه را از درخت واگرد و اسب خودش را بست به جاش و سوار شد. یک ساعتی که تاخت کرد از دور در باغ پیدا شد. دهنه اسب را کشید و یک بز کوهی شکار

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

کرد و انداخت روی اسب و بعد رفت تا رسید به در باغ. دید. تا اژدها آمد به طرفش، بز را انداخت جلوش و اژدها مشغول خوردن شد، پسر هم آمد توی باغ، دید چه باغی از هر گل و گیاه و درخت میوه‌ای که خیال بکنی توی این باغ هست، هوش از سرش رفت. همین‌طور سواره رسید به وسط چهار خیابان باغ. هیچ کاری نکرد اما وقتی خواست برگردد همین‌طور که بتاخت از خیابان باغ به طرف در می‌آمد، دست دراز کرد و چند تا نارنج و ترنج چید.

همین که اولی را چید، صدا بلند شد: «آی چید، آی چید». تا دیوها از خواب پریدند و آمدند به خودشان بجنبند دو سه تا دیگر هم چید و از در باغ بتاخت و بیرون آمد. از در باغ که بیرون آمد صدا بلند شد که: «برگرد به باغ و الا کشته می‌شوی!» اما پسر اعتنایی به این حرف‌ها نکرد و آمد تا به همان درختی رسید که اسب خود را آن‌جا بسته بود. اسب سیاه را جای اسب خودش بست و راه افتاد. آمد از در خانه ماده دیو هم رد شد و وارد جنگل شد. باز همان جانورهای وحشی را دید که بش حمله می‌کنند، اعتنایی نکرد و به عقب هم نگاه نکرد تا از جنگل بیرون آمد. رسید کنار جویی، آبی به دهن زد و نارنج و ترنج‌ها را از جیب‌هایش درآورد. با خودش گفت: «یکیش را پاره کنم بینم توش چیست؟» همین‌که پاره کرد یک دختر مثل ماه شب چارده از توش درآمد. تا درآمد گفت: «نان»، زود پسر از تو خورجین نان درآورد؛ تا دهنش گذاشت افتاد و مرد. پسر آه و افسوس کرد و یکی دیگر را پاره کرد از آن هم یک دختر درآمد خوشگل‌تر از اولی. تا درآمد گفت: «آب» پسر پادشاه جامش را از آب پر کرد و به دهنش رساند. هنوز آب به لبش نرسیده بود که این هم مرد. همین‌طور دانه دانه نارنج و ترنج‌ها را پاره کرد و دخترها درآمدند و یک چیزی خواستند وقتی بهشان داد مردند. تا ماند دانه آخری، آن را دیگر دلش نیامد پاره کند نگه داشت.

از آن جا پسر راه افتاد به طرف شهر خودشان، بیرون شهر همان پیرزن را دید. پیرزن گفت: «تو را به خدا بگو ببینم به درخت نارنج و ترنج رسیدی یا نه؟» گفت: «رسیدم اما چه فایده به هزار زحمت چند تا نارنج چیدم و پاره کردم از توش دخترهای قشنگ درآمدند و همه مردند. از آن چند تا نارنج و ترنج همین یکی مانده که دلم نمی‌آمد آن را پاره کنم مبادا این یکی هم بمیرد». پیرزن گفت: «اگر می‌خواهی بماند و نمیرد، وقتی پاره کردی و دختر از توش درآمد، اگر گفت: نان آبش بده اگر گفت: آب نان‌ش بده تا بماند». پیرزن این را گفت و رفت.

پسر همان جا زیر یک بیدستانی پیاده شد و نارنج آخری را پاره کرد. آن دختر از همه آن دخترها قشنگ‌تر و پاکیزه‌تر بود. دختر گفت: «نان» پسر جامش را آب کرد و برد دم دهن دختر. دختر آب خورد و بزرگ شد و شد یکدونه دختر حسابی اما سر تا پا لخت مادرزاد. دختر گفت: «من اینجا چکار کنم؟ تو که هستی؟» پسر گفت: «تو دختر نارنج و ترنجی و من تو را از باغ نارنج و ترنج آوردم که زن من بشوی و من هم بچه‌ی یکی یکدانه پادشاه این ولایتم». دختر گفت: «حالا چکار می‌خواهی بکنی؟» پسر گفت: «می‌خواهم تو را اینجا یک‌جایی قایم کنم بروم از شهر برای تو رخت بیاورم و با دم و دستگاه تو را وارد شهر کنم». دختر گفت: «خیلی خوب» من می‌روم بالای این درخت (بید) تا تو بروی شهر و برگردی».

نزدیکی‌های آنجا، خانه‌ی یک کدخدایی بود که زن و بچه و یک کنیز سیاه داشت. همان وقتی که دختر بالای درخت بود این کنیز سیاه، کهنه‌ی بچه را آورده بود بشورد. وقتی نگاه کرد به آب، عکس دختر نارنج و ترنج تو آب افتاده بود؛ این خیال کرد شکل خودش است. گفت: «من به این خوشگلی بودم و خبر نداشتم! من دیگر کنیزی نمی‌کنم می‌باید عروس پادشاه بشوم و خودم صد تا کنیز و غلام داشته باشم». کهنه‌ها را

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

نشسته برگشت آمد خانه. خانمش دید کهنه را نشسته است گفت: «پس چرا کهنه‌ها را نشستی؟» گفت: «من با این خوشگلی کهنه‌شوری نمی‌کنم تا حالا هم هر چه کردم بس است.» خانمش گفت: «با کدام خوشگلی؟ برو دم آینه یک خرده خودت را نگاه کن.» کنیز رفت دم آینه دید اه صورت سیاه آبله‌رو و موهای وز کرده. خجالت کشید، کهنه‌ها را برداشت برد دم خوب. باز هم عکس دختر را دید و پای خودش حساب کرد گفت: «حکماً این خانم من این آینه را طوری داده درست کرده‌اند که مرا بدترکیب نشان بده و من مجبور بشوم کلفتی‌اش را بکنم.» بازم کهنه‌ها را نشست و آورد ریخت تو حیاط و رفت یک سنگ برداشت و زد آینه را شکست. خانمش تغییر کرد که: «مگر دیوانه شدی؟ این اداها چیست درمی‌آری آینه را چرا شکستی؟» گفت: «من به این خوشگلی و قشنگیم، اما شما برای این که بی کنیز نمایی آینه را اینطور دادی ساختند که مرا بد نشان بده. گفت: «برو تو آینه خانه همسایه خودت را ببین.» کنیز رفت تو آینه خانه همسایه دید نه، حق با خانمش است، آمد عذرخواهی کرد و کهنه‌ها را با بچه برداشت آورد سر جو.

باز هم عکس دختر را دید خیال کرد خودش است. گفت: «معلوم می‌شود استاد این دو تا آینه یکی بوده و من خیلی خوشگلم. گور پدر بچه و صاحب بچه! اصلاً من کهنه‌ها و بچه را به آب میدم و یک راست می‌روم خانه پادشاه.» این حرف‌ها را که با خودش بلند بلند می‌زد. دختره می‌شنید بی اختیار خنده‌اش گرفت. صدای خنده که بلند شد کنیز رو به بالا نگاه کرد دختر را دید و فهمید که عکس دختر تو آب افتاده و این خیال کرده عکس خودش است. زود زود، کهنه‌ها را شست و بچه را هم تمیز کرد و رفت به خانه و کارد مطبخ را زیر پیراهنش قایم کرد و آمد زیر درخت. اول سلام گرمی به دختره کرد و گفت: «ای دخترجان! من می‌خواهم یک دقیقه بیایم بالای

درخت پهلوی تو. گیست را پایین بده من بگیرم بیام بالا». دختر صاف و ساده گیشش را پایین داد و او هم گرفت و رفت بالا. ازش پرسید: «تو کجا این کجا؟» دختره شرح حال خودش را از سیر تا پیاز برای کنیز گفت و گفت حالا هم پسر پادشاه رفته رخت برام بیاورد. کنیز گفت: «پس بگذار من سرت را بجورم». به بهانه این که می خواهد سر دختر را بجورد با کارد سرش را برید و انداختش تو جوی آب.

از خون های دختر که کنار جو ریخت یک درخت نارنج سبز شد. یکی دو روز گذشت، پسر پادشاه با یک دست لباس حریر و یک تاج مرصع و تخت روان و فراش به پای درخت آمد که دختر را ببرد. وقتی رسید پای درخت یکه خورد، دید به جای دختر به آن نازنینی و قشنگی یکدانه سیاه بر زنگی نشسته. تا کنیز چشمش به پسر پادشاه خورد گفت: «چرا این قدر طول دادی یکدست لباس آوردن که اینقدر معطلی نداشت؟» پسر پادشاه دید که نشانی درست می دهد. اما این صورت حالا کجا آن شکل اول کجا! گفت: «تو به آن سفیدی بودی چرا اینطور سیاه شدی؟» گفت: «آفتاب خوردم سیاه شدم». گفت: «این آبله ها چیست به صورتت؟» گفت: «کلاغ نوکم زد». گفت: «گیس های بلندت کو؟» گفت: «باد برد». پسر پادشاه دید چاره ای ندارد حنایی است که به ریشش بسته. رخت هایی که آورده بود بش پوشاند و توی تخت روان گذاشتش و آوردش به شهر. وقتی که خواست بیاید بی اختیار چشمش به آن درخت نارنج خورد آن را هم با خودش آورد به شهر، تو باغچه جلوی اتاقش کاشت. اما از غصه، خودش خودش را می خورد که: بعد از این همه زحمت کشیدن، به باغ رفتن و هفت هشت تا نارنج چیدن و نغله شدن همه آنها و ماندن این یکی و درآمدن دختر به آن خوشگلی! به این صورت که آدم دلش به هم می خورد نگاهش کند، چه خاکی به سر بریزد و به کس و کار و مادر و پدر که بش گفتند نمی خواد بری چه جواب بدهد؟ فقط دلش را به

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

این خوش کرده بود که ممکن است دوباره بعد از آن که دختر تو سایه خوابید و به ناز و نعمت افتاد به صورت اولیش برگردد. حالا یک خرده بشنوید از درختی که دم باغچه کاشت: پسر و کنیز دیدند که این درخت تند و تند بالا می‌آید و گاهی که باد می‌زند بش صدای ناله‌ای از توش درمی‌آید. کنیز فهمید که این درخت از خون آن دختر است. به پسر پادشاه گفت: «من یک تخت می‌خواهم بگو نجار باشی بیاید تا من بگویم که چه جور تخت برام درست کند». وقتی نجار آمد کنیز گفت: «این درخت را از ریشه بکند و ببرد در دکانش؛ همین که آمد اره بگذارد وسطش و الوارش کند»، دید صدای ناله‌ای از درخت می‌آید. در این بین همان پیرزن آن‌جا پیدا شد و سر ساق درخت را کند و برد ازش یک دوک درست کرد که هر وقت دوکش خراب شد یک یدکی داشته باشد.

پیرزن دوک تازه‌اش را گذاشت توی صندوقخانه بالای رف. دو سه روزی گذشت یک روز پیرزن صبح زود از خانه راه افتاد و رفت به بازار که پنبه بخرد. نزدیک ظهر که برگشت، دید اتاقش جارو شده، حیاطش آب پاشیده و ظرف‌هاش شسته است! تعجب کرد که: «این کار کیست؟ فردا نه پس فردا باز تو بازار کار داشت. وقتی که برگشت دید باز به قرار پرویز کارهای خانه را برایش کرده‌اند. ماتش برد که جنی از چاه بیرون آمده یا پری از آسمان تو خانه‌اش افتاده که کارها را می‌کند، با خودش گفت: «من باید بفهمم چه حسابی است!» یک روز کارهایش را کرد یعنی که می‌خواهد از خانه برود بیرون، در اتاق را هم پیش کرد آمد طرف در، کلید را تو کلیدون در انداخت یعنی در را بستم؛ ولی رفت توی باغچه لای درخت‌ها قایم شد. یک ساعتی که گذشت دید توی اتاق صدا می‌آید، پاورچین پاورچین رفت پشت در، یک دفعه در را وا کرد و جست تو اتاق ... دید یک دختری که صورتش به ماه شب چارده می‌گوید تو در نیا که درآمدم! دارد

اتاق را جمع و جور می‌کند. دختر تا پیرزن را دید وارفت. پیرزن آمد جلو و گفت: «ما شاء الله ما شاء الله داغت را نبینم ایشاء الله. تو کی هستی؟» دختر بنا کرد از اول تا آخر شرح حال خودش را با پسر پادشاه گفتن. تا آنجایی که دوک ترکید و از دوک جست بیرون. پیرزن خوشحال شد. گفت: «تو دختر من باش من کارت را رو به راه می‌کنم». دیگر پیرزن دنیا به کامش بود. هر شب چراغش را روشن می‌کرد و خودش یک طرفش می‌نشست و دختر یک طرف و از این ور آن ور حرف می‌زدند. اما از آن طرف پسر پادشاه شب و روز تو فکر و غصه بود که کی این دختر به صورت اول درمی‌آید؟ و از شدت فکر و خیال همیشه با خودش حرف می‌زد. پدر و مادرش وقتی حال او را این‌طور دیدند آن‌ها هم غصه‌دار شدند، فرستادند عقب حکیم، حکیم باشی آمد و گفت: «برای رفع غصه و خیال این پسر، زنجیر آبگین لازم است که مثل طوق درست کنند و گردنش بیندازند همین که طوق به گردنش افتاد از غصه و خیال راحت می‌شود». پادشاه وزیر دست راست و دست چپ را خواست و مطلب را به آن‌ها گفت و گفت: «زنجیر آبگین از کجا پیدا کنیم؟» وزیر دست راست گفت: «درست کردنش کار هر کس نیست بهتر این است که جارچی بیندازیم تو کوچه و بازار تا هر کسی بلد است بیاید درست کند و انعام خوبی از پادشاه بگیرد». فردا جارچی تو محله‌ها و بازارها انداختند که هر کس زنجیر آبگین بلد است درست کند، بیاید که پادشاه برای پسرش لازم دارد و انعام خوبی می‌دهد. وقتی دختر نارنج و ترنج این حرف را شنید به پیرزن گفت: «برو بگو من بدم درست کنم به شرطی که یک حیات خلوت با یک آینه اصل به من بدهند». پیرزن رفت و به پادشاه گفت. از قضا پهلوی قصر پسرش یک حیات خلوت بود آن را با یک آینه اصل دادند به پیرزن. پیرزن هم دختر را با آینه برد توی حیات. از آن طرف به پسر پادشاه گفتند که برای این‌که تو از فکر و خیال آسوده بشوی می‌خواهند

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجریان و همکار

زنجیر آبگین بسازند، هیچ کس نتوانست درست کند جز دختر پیرزن که می خواهد درست کند. روزی که دختر با آینه آمد تو حیاط، پسر پادشاه هم رفت بالای پشت بام قایم شد که تماشا کند چطور زنجیر آبگین می سازند. یک دختر خیلی قشنگ و پاکیزه آمد نشست دم حوض وسط حیاط پسر پادشاه دید مثل این که این دختر به نظرش آشنا می آید و جایی این را دیده. دختر آینه را جلوش گذاشت و شروع کرد با آینه صحبت کردن. پسر پادشاه هم گوش می داد، دید که شرح رفتن خودش به باغ نارنج و ترنج است. این طرف تر آمد دید توی آینه عکس باغ نارنج و ترنج و چند تا دختر لخت و برهنه نمایان است، بعد همان دخترهایی که وقتی نارنج و ترنج را پوست کند، از توش درآمدند. شش دانگ هوش و حواسش را داد به حرف های دختر تا رسید به درخت و رفتن بالای درخت و کشته شدنش به دست کنیز و رفتن کنیز به جای او به خانه پادشاه و از خون دختر درخت نارنج و ترنج سبز شدن و کندن درخت از ریشه و دوک پیرزن و بیرون آمدن دختر، همه را دید. وقتی که پسر پادشاه این ها را دید؛ دود از سرش بلند شد بی اختیار راه پلکان را گرفت و آمد وسط حیاط و دختر را بغل زد و بردش توی قصر خودش، فوری فرستاد مادرش را آوردند و تفصیل را برایش گفت. مادر هم تفصیل را به پادشاه گفت. اهل اندرون دور دختر جمع شدند و همه از خوشگلی و مقبولی و با نمکیش انگشت به دهن ماندند. پادشاه فرمان داد هفت شبانه روز شهر را آیین بستند و چراغان کردند بساط عروسی راه انداختند. آن کنیز را هم صدا زد و گفت: «بگو ببینم اسب دونه می خواهی یا شمشیر برنده؟» گفت: «شمشیر برنده به جان دشمنم اسب دونه». یک قاطر چموش آوردند و گیس های کنیز را بستند به دمش و به صحرا ول دادند و آن پیرزن را هم که کاسه روغنش بیخودی و از روی هوس پسر پادشاه شکسته

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۰، شماره ۴۸، بهمن و اسفند ۱۴۰۱

شده بود آوردند و گیس سفید حرمسرا کردند. قصه ما همین بود (صبحی)، ۱۳۴۹، صص. (۷۱-۸۴).

جدول ۱: تحلیل بسامد واژگان

Table 1: Word frequency analysis

روایات	پسر	دختر	پادشاه	پیروز	پیرمرد	کنیز	مادر	پدر
اصل	۵۱	۶۱	۴۸	۲۵	۴	۱۹	۹	۳
الف	۴۹	۵۹	۴۹	۰	۱	۱۷	۲	۷
ب	۱۹	۷۹	۴۱	۳۳	۹	۲۸	۴	۲
ج	۲۰	۲۳	۱۲	۰	۰	۲۲	۰	۰
د	۳	۵۴	۰	۱۲	۰	۱۷	۸	۱
ذ	۳	۱۵	۱۲	۱۰	۰	۱۴	۰	۰
ر	۸	۸	۲	۱۴	۰	۷	۰	۰
ز	۱	۹	۱	۴	۰	۲	۰	۰
س	۲	۸	۲	۱	۰	۰	۰	۰
ش	۸	۱۴	۱۴	۱۳	۰	۰	۰	۰
ص	۱	۱۰	۱	۲	۰	۵	۰	۲
ض	۵	۷	۰	۰	۰	۶	۰	۰
ط	۵	۶	۴	۴	۰	۰	۰	۰
ظ	۴۰	۴۸	۲۴	۲۴	۰	۳۲	۳	۰
ع	۷	۴۸	۴	۱۵	۰	۰	۱	۷
غ	۳۰	۳۸	۱۵	۸	۰	۱۵	۱۷	۵
ف	۵	۲۷	۱۳	۲	۰	۰	۷	۱

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجریان و همکار

اعداد داخل جدول تعداد وقوع واژه‌ها در متن‌های مختلف را نشان می‌دهد؛ بدین ترتیب جدول بسامدی فوق نمونه بسیار ساده از آمار واژگانی است که با ساختن ترکیب‌های هم‌آیندی به تفاوت‌های مهمی بین متن‌ها و معنای واژگان در زبان و روایت می‌انجامد. برای نمونه درمی‌یابیم نسخه‌های سنتی با رواج اسامی متعلق به یک حوزه معنایی مشابه، به ویژه خانوادگی (مادر، پیرزن، پدر، دختر، پسر، برادر، خواهر، دایه، دده، بی بی، ننه) توصیف می‌شوند. برخی دیگر روایات، واژگانی متفاوت معرفی می‌کنند مانند: (دیو، لولی، کولی، کنیز، شهبانو، بلبل خیارک، دختر سوسه خیارک، ملا، مکتب‌خانه، پیر، پیر زال). روایت‌هایی که کم‌تر سنتی هستند واژگانی را معرفی می‌کنند که با فضای قبلی بیگانه‌تر است، مانند: مکتب‌خانه، ملا و ... در روایاتی که دختر نامی خاص دارد نام او یکی از پربسامدترین واژه‌هاست، زیرا در کل روایات نقش مایه اصلی داستان حول زن و دختر می‌گردد.

۲-۱. معنای واژه در بافت

واژه‌ها و عبارات‌ها علاوه بر مفهوم اصلی خود در زبان، مفاهیم ثانوی دیگری نیز دارند که بار معنایی واژگان می‌نامیم و می‌توان از متن، موقعیت و بافت کلام آن را دریافت. واژگان زیادی دارای سه بار معنایی ۱. مثبت، ۲. منفی، و ۳. خنثی هستند. واژه‌ها و معنای آن در بافت کلام خواه ناخواه ما را به شناخت برخی کهن‌الگوهای رایج در فرهنگ و ادب هر سرزمینی رهنمون می‌سازد. شناخت کهن‌الگوها کمک می‌کند تا خود و ارتباط‌هایی که با زنان و مردان، والدین و فرزندان در درون بافت فرهنگی خانوادگی برقرار است، بیش‌ازپیش درک و شناخته شود؛ «این الگوها ضمناً مایه کسب بینش درباره انگیزش‌ها (حتی در حد اجبار)، ترس‌ها و رضایت‌هایی است که برای برخی افراد (زنان) فراهم می‌شود و برای برخی نه» (بولن، ۱۳۹۶، ص. ۲۴) در روایات از

افسانه‌ها و قصه‌های عامیانه علاوه بر تفکر و تأثیر فراگیر و بانفوذ آن در زندگی و آداب و رسوم بایستی به تفاوت‌های آشکاری پرداخت که در میان تأکید این روایت‌ها بر محتوا و مفهوم افسانه‌ها و قصه‌های پریان، در انتخاب واژگان در بافت کلام شکل می‌گیرد. بنابراین تمام انتخاب‌های زبانی در روایات گوناگون درباره رویدادی مشابه، به صورت بالقوه مهم و درخور توجه خواهد بود؛ به گونه‌ای که ساختار نحوی یک متن به تنهایی می‌تواند دیدگاه جهانی کاملی را به صورت رمز درآورد و به نمایش گذارد. در این چشم‌انداز، زبان ابزاری است برای حفظ و تغییر. برای تصویر کردن چنین تطبیق‌پذیری در زبان و روایت باید به مسئله نقش‌های جنسیتی در زبان و ترکیب‌ها زبانی اشاره کرد.

بر این اساس می‌توان با استفاده از تجزیه و تحلیل تغییرات اجتماعی و کلام، ارتباط متقابل بین تغییر در محتوا، تغییر در زبان و تغییر در بافت گسترده اجتماعی و فرهنگی با هدف افشای نقش عملکردی ایدئولوژی در شیوه معنایی متون، تسریع ایجاد کرد.

۲-۲. دختر

نزدیک‌ترین جنبه‌ای که خطوط همخوانی را در واژه «دختر» برجسته می‌کند، تغییر و تنوع آن در تکرار در بافت روایات است. «دختر» در تمامی روایات شخصیت اصلی داستان به حساب می‌آید و نقش آغازگر دارد و در طی نقل روایت، جالب‌ترین عناصر واژگانی مربوط به ترکیب‌های هم‌آیند در این واژه است.

در روایات شفاهی، پربسامدترین ترکیب هم‌آیند صفت زیبا و زیباترین است که در ساختار موصوف و صفت به‌کار می‌رود. ظاهراً واژه زیباترین، دختر را از دلالت‌های ضمنی و ظریف موجود در واژه سرشار می‌کند. در روایت اصل و «ر» این صفت با عبارت‌هایی همچون: دختری مثل ماه شب چهارده و قشنگ توصیف شده است. در

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

روایت «ش»، «الف» و «ج» با عبارت: دختری مثل پنجه آفتاب؛ در روایت «ض» با ترکیب: دختری که در زیبایی مثل و ماندی ندارد مطرح می‌شود. با توجه به ساختار ساده و خطی داستان‌های عامیانه، که حوادث و شخصیت‌ها در آن‌ها یا سفیدند و یا سیاه (حد وسط ندارند) آوردن صفاتی از این دست شخصیت دختر را در این داستان، شخصیتی بی‌نظیر و تا حدی اسطوره‌ای می‌نماید. وی آغازگر و نقش‌آفرین سلسله حوادثی است که برای پسر پادشاه اتفاق می‌افتد و در تمامی آن‌ها از آگاهی و دانش زنانه خود بهره می‌برد.

بن‌مایه مرگ و زنده‌شدگان در بازایی معشوق که در دل میوه‌ها جای دارد یادآور اسطوره ایزدگیاهی است. اسطوره‌ها و شخصیت‌های اسطوره‌ای در داستان‌های عامیانه، «عواطف و قوه تخیل را بیدار کرده و بر موضوعاتی که میراث جمعی انسانی است، اشاره می‌کند. اسطوره‌های یونانی، تمامی قصه‌های پریان و داستان‌هایی که هنوز هم بعد از هزاران سال نقل می‌شوند، مستقلاً در روان به زیستن خود ادامه می‌دهند، چون عناصری از حقایق انسانی را در خود دارند» (بولن، ۱۳۹۶، ص. ۲۸).

در ترکیب‌های هم‌آیند برای واژه دختر، عبارت «دختر شاه پریان»، تداعی‌کننده باور اساطیری به زن و پریان زیبارو، نیروی خارق‌العاده آنان و نقش پررنگ آن در داستان‌های عامیانه فارسی است. موجودات فوق طبیعی «که می‌توانستند ظاهر خود را تغییر دهند، خود را به شکل زنان زیبا درآورند، اراده خود را به مردان تحمیل کرده و از آنان در کارها استفاده کنند» (کرتیس، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۷). درحقیقت چنین صفتی دختر را در روایت دختر نارنج و ترنج به گونه‌ای مستقل، در نقش قهرمان اصلی ظاهر می‌سازد که موانع را از سر راه کنار می‌زند، فعال است و ذهنیت خود را به منصفه ظهور می‌رساند و بدین ترتیب او را به کهن‌الگوی «آرتمیس»، نماد شکار و ماه، دست در

دست یکدیگر داشتن و به دنبال علایق و عشق خویشتن رفتن، پیوند می‌زند (ر.ک: بولن، ۱۳۹۶، ص. ۹۹). با این باور چنین صفتی در مقابل صفت زیباترین، شخصیت دختر را توصیف می‌کند که هیچ‌یک از این دلالت‌ها را نمی‌توان در تعاریف فرهنگ لغت ذیل دختر مشاهده کرد، زیرا فرهنگ لغت، تفسیری بی‌طرف از واژه‌ها را ارائه می‌دهد و ساخت زبانی موجود در بافت داستان دختر نارنج و ترنج، چنین مفهومی را به واژه القا می‌کند.

ترکیب‌های هم‌آیند دیگری که در داستان دختر نارنج و ترنج برای واژه دختر آمده است هر کدام به نوعی در تصویر اساطیری و فرهنگ اسطوره‌ای ایران القاکننده نقش‌آفرینی دختر به انحای گوناگون است؛ سوسه خیار، بلبل خیارک هر کدام حکایت از آمادگی دختر برای مقابله با چالش‌های زندگی و حل مسائل دارد. موهای بلند دختر و پیوندش با آب، تداعی‌کننده اسطوره ایزدنباتی است. از سویی دیگر نارنج، ترنج و انار در ترکیب‌های دختر چل انار، اناری و نار که در بیشتر روایات، دختر از دل آن‌ها بیرون می‌آید با باورهای کهن و اساطیری ایران درهم تنیده شده است. مثلاً ترنج و نارنج نماد نیک‌بختی، بهروزی، و باروری شمرده می‌شد و انار نشانه برکت و فرزندآوری و همواره در پیوند با عشق و زایش بود. پیرو همین باورها دختر زیبارو از یا همسر آینده شاهزاده از میان این میوه‌ها بیرون می‌آید.

۲-۳. مادر

به اعتقاد یونگ، کهن‌الگوی مادر یکی از بنیادی‌ترین کهن‌الگوهاست، زیرا بسیاری از کهن‌الگوهای دیگر را دربر می‌گیرد. کهن‌الگوی مادر در شکل مثبت خود ممکن است به شکل مادر، پرستار، دایه، مادر بزرگ و ... و در شکل منفی خود به شکل نامادری،

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجریان و همکار
جادوگر و ساحره، مار یا افعی، گور یا تابوت و ... نمودار شود (ر.ک: یونگ، ۱۳۵۲،
فصل سوم).

ترکیب‌هایی که برای واژه «مادر» در تمامی روایت‌های موجود آمده تنوع زیادی
ندارد و در سه ترکیب مادر، مادر پسر و زن پادشاه خلاصه می‌شود. بیشتر موارد از
صفت ملکی که شایع‌ترین ترکیب‌های هم‌آیند هستند استفاده شده است؛ گویی حاکی
از این حقیقت است که درواقع هیچ واژه قاموسی با مادر ترکیب نمی‌شود. با توجه به
محیط واژگانی در این داستان از دیدگاه سنتی درباره شخصیت‌های زن با واژه‌هایی
حمایت می‌کند که به زندگی در خانه و نقش‌های جنسیتی متداول در گذشته تعلق
دارند (ر.ک: لووراتو، ۱۳۹۹، ص. ۴۳). این باور را در ترکیب زن پادشاه ملموس‌تر
می‌بینیم.

۲-۴. کنیز

واژه کنیز در داستان، درواقع ضد قهرمانی است که در طول روایت با اعمال خویش بر
سر رسیدن پسر به دختر نارنج و ترنج مانع ایجاد می‌کند. ترکیب‌های هم‌آیندی که برای
واژه کنیز آمده است تمامی تداعی‌کننده باور به نیروهای شر در جهان ایران باستان
است.

در ایران باستان قائل به دو نیروی شر بودند، «یکی آن‌که مستقیماً به تن مردمان
حمله می‌برد و دیگری آن‌که در اطراف تن مردمان می‌گشت تا مجالی یابد که به تن
مردمان و جانوران و محصولات آنان گزند برساند» (کرتیس، ۱۳۹۴، ص. ۲۹) و با نام
کلی یاتو (jatu) از آنان یاد می‌شد. در فارسی امروز معادل ساحر و جادوگر از کلمه
دیو استفاده می‌کنند برگرفته از واژه دئوه به معنی ایزد یا ایزد دروغین. گروه دیگری از
موجودات مادینه بد یا شر، پئیریکا (همان پری فارسی) خوانده می‌شوند که بیشتر

شب‌ها فعال بودند و به صورت‌های مختلف همچون موش صحرائی، شهاب ثاقب، زنانی زیبارو که مردان را می‌فریفتند، ظاهر می‌شدند و به آنان گزند می‌رساندند. بدترین آن‌ها ماده‌دیو است که در روایات متأخر زرتشتی از جانب شمال، منشأ همه بدی‌ها می‌آید (ر.ک: همان، ص. ۳۰).

در روایت‌های گوناگون دختر نارنج و ترنج بیشترین ترکیب‌های هم‌آیند برگرفته از همین باور اساطیری باستان است؛ کنیز سیاه، دده سیاه، دیب و دیو، کنیز سیاه آبله‌رو، لولی، کولی و پیر زال دیوی و ... براساس آنچه در ادبیات فولکلور ایران موجود است در برخی موارد نزدیکی دیو و آدمیزادگان، بسیار پررنگ است.

درواقع دیو موجودی مافوق طبیعی است که با شکل و سیمای ویژه‌ای تصور می‌شود و خویشکاری‌های متعددی دارد. آن‌ها معمولاً سیاه هستند با دندان‌های بلند همچون دندان‌های گراز، لب‌های کلفت و سیاه و گهگاه با چشمانی آبی. گاهی چالاک و زیرک. به جادو و تمام رزم‌افزارهای فرانسائی مجهز هستند؛ مثلاً نیروی پیکرگردانی دارند و در هر لحظه می‌توانند از قالبی به قالب دیگر درآیند. گاه به شکل زنان زیبا و بیشتر به شکل گورخر، مار، آهو، اسب، اژدها و شیر (ابراهیمی، ۱۳۹۷، صص. ۳۳-۳۴).

در روایت مردم کرمان هر هفت دیو که برای رسیدن پسر به دختر نارنج و ترنج به او کمک می‌کنند، زن هستند؛ درحقیقت در روایت‌ها می‌بینیم که کمک قهرمانان نیز از زنان هستند که نگاه جنسیتی مؤنث را پررنگ و برجسته می‌سازد. درمجموع کل روایات گفتمانی زنانه به نظر می‌رسد که هم قهرمان (دختر) و هم ضدقهرمان (کنیز) و هم کمک قهرمان (دیوها) در آن مؤنث هستند و در مقابل شخصیت‌های مذکر داستان (پسر) و (پادشاه) موجوداتی منفعل، کم‌خرد و ناتوان هستند که در برابر سلطه زن ستمگر (کنیز)، تسلیم می‌شوند.

۵-۲. پسر

نکته قابل توجه در تمامی روایات بررسی شده، ذیل استفاده صفت‌های اشاره و ملکی، نبود تقارن در صفت‌های ملکی ارائه شده است. همانطور که خطوط هم‌خوانی نشان داده‌اند واژه و شکل صفت‌های مؤنث تقریباً با اسم‌هایی ترکیب می‌شود که نشانگر ارتباط صمیمانه و نزدیک است؛ در صورتی که صفت ملکی مذکر، بیشتر برای صحبت درباره‌ی دارایی‌ها یا درباره‌ی شخصیت مرد به کار می‌رود. برای مثال: صفت‌های زیبا، خوشگل، بلند بالا، مثل ماه شب چهارده، مثل پنجه آفتاب، مثل شاه پریان، مقبول، یکی یکدانه، مثل قرص قمر و ... برای دختر و جنسیت مؤنث به کار می‌رود؛ حال آن‌که برای پسر پادشاه که به دنبال رسیدن به چنین دختری با عنوان دختر نارنج و ترنج است بیشترین بسامد در صفت‌های ملکی دیده می‌شود، و تنها در مواردی اندک با صفت جوان همراه می‌شود.

برای پسر پادشاه ترکیب‌هایی مانند: پسر جوان، پسر جون، ای جوان، پسر پادشاه (با بسامد زیاد)، شاهزاده و تنها در روایت مه‌آباد با نام احمد نقل می‌شود و فقط در یک مورد با صفت دردانه که صفتی مشترک با دختر نارنج و ترنج است آورده شده است. با این تفصیل می‌توان چنین استنباط کرد که گویی با ترکیب‌های هم‌آیند و انتخاب واژگان در بافت واژگانی خاص در روایات مختلف، برای واژگان در بافتی خاص، معنایی خاص از سمت نویسنده یا راوی به ذهن مخاطب القا می‌شود؛ مفهومی که ذیل آن واژه در فرهنگ لغت، یافت نمی‌شود. علاوه بر آن، به نظر می‌رسد برخی صفت‌ها به نقش جنسیتی خاصی وابسته‌اند، یعنی طبق ویژگی‌های پسر در روایات متعدد دختر نارنج و ترنج، پسر هیچ‌گاه با صفت‌هایی همچون: شاه پریان، ماه شب چهارده، پنجه آفتاب، قرص قمر و ... توصیف نمی‌شود. گویی این صفت‌ها به جنسیت خاص مؤنث

تعلق دارد. بنابراین صفت‌هایی که برای پسر به کار رفته است بیشتر تداعی کننده حس مالکیت مردانه و در اختیار پادشاه است.

جدول ۲: بسامد صفت‌ها

Table 2: Frequency table of adjectives

شخصیت	روایت	اصل	الف	ب	ج	د	ذ	ر	ز	س	ش	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف	صفت
																			صفت
دختر	خوشگل	۱	-	۱	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قشنگ	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳	-	-	-	-
	پاکیزه	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	حسبایی	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	صاف و ساده	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	لخت و پرهنه	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	مقبول	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-
	بانمک	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	خیلی قشنگ	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	خیلی خوشگل	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	بسیار زیبا	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	لخت و عور	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	یکی یکدانه	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
زیبا	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
بلند بالا	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
دلفریب	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
پسر پادشاه	یکی یکدانه	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	عزیز دردانه	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	خدم	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کینز	سیاه	۲	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	سیاه برزنگی	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	کلفت خیلی زشت و	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	سیاه	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	سیاه وحشی	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	اکبیری	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	دختر زشت	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	دده سیاه	۲۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	آبله‌رو	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
زنگی بدنمای آبله‌رو	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
زنگی زشت آبله‌رو	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
مادر	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

۳. بن‌مایه‌های مشترک در روایات متعدد

در تمامی قصه‌های عامیانه موضوعات مشترکی وجود دارد که به‌لحاظ کثرت تکرار موتیف‌ها و بن‌مایه‌های مشترک داستانی قلمداد می‌شوند. بن‌مایه‌های مشترک در روایات موجود از این قصه عبارت‌اند از:

۱. پادشاهی بدون فرزند که پس از مدت‌ها نذر و نیاز سرانجام صاحب پسری می‌شود؛
۲. برخورد پسر پادشاه با شخصی (پیرزن) و نفرین یا دعای او برای پسر؛
۳. پیگیری پسر در یافتن دختر نارنج و ترنج و راهنمایی کمک قهرمان اول؛
۴. چیدن نارنج و ترنج؛
۵. زنده ماندن تنها یک نارنج؛
۶. گذاردن دختر بر بالای درخت و رفتن به شهر برای آوردن لباس؛
۷. آمدن کنیزک بر سر چشمه، رفتن او به بالای درخت با کمک دختر،
۸. کشته شدن دختر به دست کنیز؛
۹. از خون دختر درختی (شاخه گلی، پردنده‌ای، شیئی) روییدن؛
۱۰. کنیز خود را به جای دختر معرفی می‌کند؛
۱۱. پذیرفتن به اجبار پسر پادشاه و ازدواج وی با کنیز؛
۱۲. ساختن گهواره از چوب درختی که از خون دختر روییده؛
۱۳. بردن تکه‌ای از آن چوب به خانه توسط پیرزنی؛
۱۴. تمیز شدن خانه پیرزن به دست دختر نارنج و ترنج؛
۱۵. رؤیت دختر توسط پیرزن؛
۱۶. قصه‌گویی برای فرزند پسر پادشاه و یا رشته کردن دانه‌های گردنبند کنیز؛

۱۷. رفتن دختر نارنج و ترنج به خانه پسر پادشاه و تعریف کردن سرگذشت خود؛

۱۸. شناسایی دختر توسط پسر پادشاه و کیفر کنیز و فرزندش.

مراحل فوق در روایت‌های مختلف، اشکال متفاوتی دارد. بعضی از این روایات، چند مرحله‌ای نیستند و چیزهایی به آن‌ها اضافه شده است. اما در کلی‌ترین صورت چهار مرحله زیر در روایات متعدد نمایان است: ۱. آشنایی پسر با نام و موجودیت دختر؛ ۲. جست‌وجو و یافتن او؛ ۳. از دست دادن او؛ ۴. به دست آوردن مجدد او. حرکت افسانه «نارنج و ترنج» با دعا - نفرین پیرزنی آغاز می‌شود؛ دعا، زیرا که حاصلش برای قهرمان قصه، به دست آوردن دختری مطلوب است و نفرین، زیرا که در راه به دست آوردن دختر، قهرمان باید رنج فراوانی ببرد (درویشیان و خندان، ۱۳۸۳، صص. ۴۱-۴۲).

۴. بررسی و تحلیل روایت‌های داستان نارنج و ترنج

۴-۱. مؤلفه اول: شیوه آغاز روایت‌ها

شیوه آغاز روایت‌های اصل، «ب»، «ر» و «ف» یکسان است؛ به این صورت که پادشاه یا همسرش نذر می‌کنند که اگر صاحب فرزندی شوند، نیکی کنند (معمولاً حوضی پر از عسل، شیر یا روغن را برای فقرا وقف می‌کنند) و شاهزاده کوزه پیرزنی را می‌شکند و پس از آن پیرزن او را نفرین می‌کند که عاشق نارنج شود. روایت‌های «ش»، «ض»، «ط» و «ذ» هم تقریباً بی شباهت به روایت‌های نام برده نیستند، ولی تفاوت‌های جزئی بین آن‌ها دیده می‌شود. روایت‌های «الف»، «ج»، «د»، «س»، «ص»، «ظ»، «ع» و «غ» با گفتن حکایتی که کسی برای شاهزاده تعریف می‌کند آغاز می‌شوند و شاهزاده عاشق دختر نارنج و ترنج می‌شود. روایت «ز» هم از روایت‌هایی است که شاهزاده به علت دسیسه‌های ناخواهری‌اش می‌گریزد و به دنبال دختر نارنج و ترنج می‌رود.

۲-۴. مؤلفه دوم: راهنمای شاهزاده برای رسیدن به دختر نارنج و ترنج

در روایت اصل مددکار، شاهزاده را در جست‌وجوی دختر نارنج و ترنج راهنمایی می‌کند. راهنمای شاهزاده در این روایت مرد پیر و ماده‌دیو هستند. شاهزاده از عهده انجام وظایف مختلفی برمی‌آید از جمله این که نباید به عقب نگاه کند، باید به اژدها غذا بدهد و به صداهای ترسناک اطرافش نباید اعتنا کند. شاهزاده باید همیشه به دختران نارنج و ترنج، عکس چیزی را که می‌خواهند بدهد؛ این نکته در اساطیر ایران نسبت به افعال دیو در قصه‌های عامیانه پرکاربرد است که «دیوها معمولاً تمایل دارند آنچه را که به آن‌ها گفته می‌شود، وارونه انجام دهند. خاستگاه چنین باوری درباره خصلت و منش دیوان در داستان نبرد رستم با اکوان دیو در شاهنامه مشهود است» (ر.ک: ابراهیمی، ۱۳۹۷، ص.۳۵). البته معمولاً زودتر از هنگام آن‌ها را از میوه بیرون می‌آورد و در نتیجه می‌میرند، زیرا همان‌طور که خواسته‌اند نمی‌تواند به آن‌ها آب و نان بدهد و ظاهراً آخرین آن‌ها جان سالم به در می‌برد.

در روایت «الف» مددکار شاهزاده، درویش است. شاهزاده از جمله کارهایی که انجام می‌دهد این است که به دیوهای نگهبان باغ، سوزن و جارو به جای اشیای شکسته می‌دهد. شاهزاده باید برای زنده ماندن دختران نارنج مخالف آنچه را خواسته‌اند فراهم کند و دختر خودش را در درختی در کنار چشمه پنهان می‌کند تا شاهزاده برای او لباس و تاج بیاورد و او را با غلام و فراش و دم و دستگاہ وارد شهر کند.

در روایت «ظ» شاهزاده باید از عهده انجام دادن وظایف مختلفی برآید از جمله این که به صداهای عجیب و غریب باغ گوش نکند و به آن‌ها بی‌اعتنا باشد. در این روایت شاهزاده باید چهل انار به دست آورد و چون آن‌ها را بی‌موقع از میوه درمی‌آورد همه می‌میرند و فقط دختر موجود در آخرین میوه باقی می‌ماند. زمانی که شاهزاده

می‌رود برای او لباس بیاورد، دختر مثل روایت‌های دیگر در درختی در کنار چشمه پنهان می‌شود.

در روایت «ع» مددکار و راهنمای شاهزاده، پیری بود که ضمن نصیحت او به نرفتن، نشانی دخترش را که یک دیو است به شاهزاده می‌دهد تا دخترش او را راهنمایی کند. در این روایت از جمله کارهایی که شاهزاده باید انجام بدهد این است که با دیوها مهربان باشد. در این روایت او باید سه عدد انار به دست بیاورد و طبق روایت‌های قبل زمانی که آب و نان خواست باید به آن‌ها بدهد که البته شاهزاده دو انار را از دست می‌دهد و فقط انار آخر برای او باقی می‌ماند.

در روایت «ب» راهنمای شاهزاده برای رسیدن به خواسته‌اش دیو است. از جمله کارهایی که باید انجام بدهد این است که دیوهای نگهبان را بیهوش کند و میوه‌ها را با چوب بچیند. در اینجا شاهزاده سه عدد نارنج به دست می‌آورد و باید خواسته آن‌ها را سریع برآورده کند تا از بین نروند و زمانی که شاهزاده می‌رود تا برای او ساز و دهل بیاورد و او را با آواز و سرو صدا به شهر ببرد؛ دختر در درختی در کنار چشمه پنهان می‌شود.

در روایت «ج» راهنمای شاهزاده برای رفتن به باغ نارنج و ترنج، ملا یا معلم مکتب اوست. در این روایت از جمله کارهایی که شاهزاده باید انجام بدهد این است که دیو را بکشد. شاهزاده سه میوه نارنج به دست می‌آورد (طبق سایر روایات) و زمانی که شاهزاده به شهر می‌رود تا برای او لباس بیاورد دختر در درختی در کنار چشمه پنهان می‌شود.

در روایت «د» راهنمای پسر برای رفتن به دنبال خواسته‌اش خاله اوست. از کارهایی که شاهزاده باید انجام بدهد این است که میوه‌ها را با چوب بچیند. در روایت «ذ»

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجبریان و همکار

راهنمای شاهزاده برای رسیدن به خواسته‌اش پیرزن است. شاهزاده باید چهل انار بچیند که سی و نه عدد آن‌ها ازدست می‌روند و فقط یک انار باقی می‌ماند و مانند روایات دیگر دختر در درخت کنار چشمه پنهان می‌شود تا شاهزاده برای او لباس بیاورد.

در روایت «ر» راهنمای شاهزاده پیرمرد است. او باید میوه‌ها را با چوب بچیند و برای ازبین بردن دیوها مقداری نمک و سوزن با خود ببرد. شاهزاده هفت عدد نارنج می‌چیند و وقتی شاهزاده می‌رود برای او رخت و ساز و نقاره بیاورد، دختر در بالای درختی در کنار چشمه پنهان می‌شود. در روایت «ذ» ماده‌دیوها به او کمک می‌کنند تا به خواسته‌اش برسد. خواهرزن دیو، میوه‌ها را به او می‌بخشد، زیرا شاهزاده به او کمک می‌کند و تیغی را که در پای اوست برایش درمی‌آورد.

در روایت «س» راهنمای شاهزاده برای رسیدن به خواسته‌اش گداست و همه اتفاقات همانند روایت‌های دیگر است. در روایت «ش» راهنمای شاهزاده پیرزن است. شاهزاده میوه‌ها را با چوب می‌چیند. باید بیست میوه بچیند و طبق سایر روایات، شاهزاده برای آوردن لباس او را در بالای درخت کنار چشمه می‌گذارد. در این روایت شاهزاده باید کارهایی مثل بستن در باز، باز کردن در بسته، جا به جا کردن غذای خر و سگ و ... را انجام بدهد. در روایت «ص» راهنمای شاهزاده پدر او و حضرت خضر هستند. در این روایت هم باید شاهزاده کارهایی مثل باز کردن در بسته، بستن در باز و بستن اسب خودش به جای اسب دیگر و ... را انجام بدهد. در این روایت شاهزاده باید چهار خیار بچیند و طبق روایات دیگر شاهزاده برای آوردن دم و دستگاه دختر را در بالای درختی در کنار چشمه می‌گذارد.

در روایت «ض» راهنمای شاهزاده برای رسیدن به خواسته‌اش کنیزک است. میوه از زن دیو می‌گیرد. شاهزاده سه خیار می‌چیند و دختران خیار از او لباس، غذا و زیور

می‌خواهند و مانند روایات دیگر شاهزاده دختر را بالای درخت کنار چشمه می‌نشانند و به شهر می‌رود تا برای او غذا و طلا و لباس بیاورد. در روایت «ط» راهنمای شاهزاده پیرزن است. شاهزاده سه خیار به دست می‌آورد و دختر را بالای درخت گردو می‌نشانند تا به شهر برود. در روایت «غ» راهنمای شاهزاده در این روایت مادر او و ماده دیو است. شاهزاده باید با هفت ماده دیو برخورد کند و حرف‌های آن‌ها را عملی کند مثلاً کارهایی مثل ریختن نی، شیشه، نمک، زغال و کف دریا در مسیر دیوهای نگهبان باغ برای ازبین بردن آن‌ها. در روایت «ف» راهنمای شاهزاده مادر اوست. و دیو هم به او کمک می‌کند. در این روایت هم شاهزاده باید کارهایی مثل باز کردن در بسته، بستن در باز، انداختن درخت ایستاده و ایستاده کردن درخت افتاده را انجام بدهد. شاهزاده سه میوه می‌چیند. در تمامی هفده روایت مورد نظر درباره راهنمای شاهزاده به سوی دختر نارنج و ترنج، انجام وظایف و کارهای گوناگون، چیدن میوه‌ها، قرار دادن دختر در بالای درخت کنار چشمه و ... شباهت وجود دارد مگر در چند مورد جزئی.

۳-۴. مؤلفه سوم: عملکرد کنیزک در مواجهه با دختر نارنج و ترنج

در روایت اصل کنیزک پس از آگاه شدن از این‌که عکسی که در آب چشمه مشاهده می‌کرده است، عکس دختر نارنج و ترنج است او را ازبین می‌برد و خود را به جای او قرار می‌دهد و در پاسخ به پرسش‌های شاهزاده که از او درباره چهره‌اش و تغییرات آن سؤال می‌کند، بهانه‌های متفاوتی می‌آورد؛ از جمله این‌که: سیاهی صورت به علت تابش آفتاب است. جای آبله‌ها بر اثر نوک زدن پرنده‌ها ایجاد شده، باد موهای بلند را با خود برده و شاهزاده چاره‌ای ندارد جز این‌که حرف کنیزک را باور کند و به عروسی با او رضایت بدهد.

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

در روایت «الف» سیاهی کنیزک به علت تابش آفتاب است، باد موهای بلند را با خود برده و صدای کلفت و گرفته از سرماخوردگی حاصل شده است. شاهزاده چاره‌ای نمی‌بیند جز این که حرف کنیز را باور کند و به عروسی با او رضایت بدهد. در این روایت باغبان، جسد دختر را پیدا می‌کند و با چوب خیزران (نی) جادویی باز بدو جان می‌بخشد و او را به دختری خود می‌پذیرد. در روایت «ظ» سیاهی صورت کنیزک به دلیل تابش آفتاب است، چشم او از آن جهت چپ شده که مدت‌ها به دنبال او نگران بوده و پاهایش بزرگ است، چون خیلی زیاد ایستاده است. شاهزاده چاره‌ای نمی‌بیند جز این که حرف کنیز را باور کند و به عروسی با او رضایت بدهد. در روایت «ع» سیاهی صورت کنیزک به دلیل تابش آفتاب است، جای آبله‌ها بر اثر نوک زدن پرنده‌ها ایجاد شده و ریختن مو بر اثر تابش آفتاب است؛ و باز چاره‌ای نیست جز پذیرش حرف‌های کنیزک و رضایت دادن به عروسی با وی.

در روایت «ب» سیاهی صورت کنیز به دلیل تابش آفتاب است، کلفتی لب‌ها از آن رو است که خیلی زیاد با خودش حرف زده، چشم از آن جهت چپ که مدت‌ها به دنبال او نگران بود و گنجشک‌ها گیسوان دراز او را جویده‌اند؛ و باز پذیرش حرف‌های کنیزک. در روایت «ج» چشم‌ها از آن جهت ریز شده که به دنبال شاهزاده نگران بوده، سیاهی صورت کنیز به دلیل تابش آفتاب و جای آبله‌ها بر اثر نوک زدن پرنده‌ها ایجاد شده است؛ و پذیرش شاهزاده. در روایت «د» سیاهی صورت کنیز به سبب تابش آفتاب، از چشمان کنیز آب می‌آید از بس نگران شاهزاده بوده و کلفتی لب‌ها به این دلیل است که خیلی زیاد با کلاغ‌ها حرف زده است؛ و در نهایت عروسی با شاهزاده.

در روایت «ذ» شاهزاده کنیز را به جای دختر سوار می‌کند و به عروسی با او رضایت می‌دهد. در روایت «ر» سیاهی صورت کنیز به علت تابش آفتاب و بینی بزرگ

به علت آن است که در حین گریه مرتب آن را پاک کرده است. در روایت «ص» سیاهی صورت کنیز به علت تابش آفتاب است و باد موهای بلند را با خود برده است. در روایت «ض» کنیز، شاهزاده خانم را اسیر می‌کند و در پایان داستان شاهزاده با راهنمایی‌های دیو شاهزاده را نجات می‌دهد و با او عروسی می‌کند. در روایت «ط» شاهزاده چاره‌ای ندارد جز این که حرف‌های کنیز را باور کند و با او ازدواج کند. در روایت «غ» رنگ سیاه کنیزک در اثر تابش آفتاب است، جای آبله‌ها در اثر نوک زدن پرنده‌هاست و کنیزک صدایش گرفته چون مجبور بوده است کلاغ‌ها را بپراند. در روایت «ف» سیاهی چهره کنیزک به دلیل تابش آفتاب به چهره اوست، جای آبله‌ها به دلیل نوک زدن پرنده‌هاست و باد موهای بلند را با خود برده است. در این بخش نیز اکثر روایت‌ها شباهت زیادی با هم دارند و تنها در برخی از روایت‌ها به جزئیات کم‌تری اشاره شده است.

۴-۴. مؤلفه چهارم: تبدیل دختر نارنج و ترنج در مقابله با کنیزک

در روایت اصل از خون مقتول گیاهی می‌روید که شاهزده آن را با خود می‌برد. عروس دروغی می‌کوشد آن را از بین ببرد، اما از بقایای آن همواره چیز تازه‌ای ایجاد می‌شود. در این روایت از خون دختر که کنار جوی آب ریخته بود درخت نارنجی سبز می‌شود. در روایت «الف» وقتی کنیز، دختر را کشت و سر و بدن او را به آب داد خون دختر که بر خاک ریخته بود به مروارید تبدیل شده، پیرمرد باغبان مرواریدها را دید و آن‌ها را برداشت و از درخت نی صدایی شنید که گفت این نی را ببر و از شیرۀ آن سر و تن بریده دختر را به هم بچسبان تا دختر زنده شود. در روایت «ظ» وقتی کنیز کولی، دختر را در آب هل داد و گردن‌بند او را باز کرد. دختر تبدیل به درخت نسترن شد و لب چشمه ایستاد، اما زمانی که کنیز متوجه شد، شاهزاده فقط به گل‌ها توجه می‌کند، آن‌ها

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجریان و همکار

را پرپر کرد. گل‌ها تبدیل به عرق‌چین شدند. دده سیاه عرق‌چین را از شاهزاده گرفت و پرت کرد. شاهزاده دید به جای عرق‌چین کبوتر قشنگی آنجا نشسته کبوتر را برداشتند و رفتند. کنیز بعد از مدتی که باردار شد گفت من و یار کردم کبوتر را بکشید من بخورم، اما باز از جایی که خون کبوتر ریخته بود درخت چناری روید. درخت چنار هم برای گهواره بچه کنیز بریده شد.

در روایت «ع» دختر زشت بر سر دختر نارنج کوبید و دختر در تنه درخت ناپدید شد و زمانی که به خواست پادشاه درخت را قطع کردند، شاهزاده با ریشه‌های درخت مأنوس شده بود. در روایت «ب» دختر بعد از این که به وسیله کنیز کشته شد از قطره خونی که از او بر زمین ریخته بود بوته گل سرخی به وجود آمد که همیشه هر کجا که شاهزاده می‌رفت سایه آن بر سر شاهزاده بود. در روایت «ج» دختر بعد از کشته شدن به وسیله کنیز به کبوتر تبدیل می‌شود بعد به دستور کنیز کبوتر را کشتند، اما از محل کشته شدن کبوتر، نی بیرون آمد. نی را برای گهواره بچه کنیزک قطع کردند. نی‌هایی که در گهواره گذاشته بودند فرزند کنیز را آزار می‌داد. آن‌ها را به نانوایی دادند تا در تنور بسوزاند. در تنور نانوا تبدیل به سنگ خیلی قشنگ و صافی شد.

در روایت «د» دختر بعد از کشته شدن به وسیله کولی، تبدیل به درخت‌های سرو و کاج شد. در روایت «ذ» دختر بعد از کشته شدن به کبوتر سفیدی تبدیل می‌شود. وقتی کبوتر کشته می‌شود، خورجینی به وجود می‌آید بعد از اضمحلال خورجین، چوب دستی پدید می‌آید. بعد از آن دوباره به کبوتر تبدیل می‌شود بعد از کبوتر دوباره به درخت تنومندی تبدیل می‌شود. یکی از شاخه‌های درخت به کبوتر تبدیل می‌شود. کنیز بعد از خوردن گوشت کبوتر استخوان‌های آن را هم می‌سوزاند که اثری از آن باقی نماند، اما تکه‌ای از استخوان که بیرون پنجره افتاده بود تبدیل به دختر می‌شود.

در روایت «ر» دختر بعد از کشته شدن به درخت نی تبدیل شد. در روایت «ز» دختر بعد از کشته شدن ابتدا به کبوتر تبدیل می‌شود و بعد از این‌که کبوتر را کشتند از خون کبوتر درخت چناری سبز می‌شود. در روایت «س» از خون دختر بعد از کشته شدن او درخت نارنج سبز می‌شود. در روایت «ش» از خاکی که دده سیاه، دختر را در آن دفن کرده بود درخت بید بلندی سبز شد. در روایت «ص» کنیز دختر را در چشمه غرق می‌کند. دختر از خدا می‌خواهد که او را یک شاخه نیلوفر کند. کنیز شاهزاده را مجبور می‌کند که نیلوفر را بر زمین بیندازد. گل زمین افتاده کبوتر می‌شود. کنیز کبوتر را می‌کشد. دو قطره خون کبوتر تبدیل به دو نخل برومند می‌شود و آن دو نخل برای گهواره فرزند کنیز قطع می‌شوند و کنده آن به دست پیرزن می‌افتد. در روایت «ض» دختر اسیر کنیز می‌شود و به چیزی تبدیل نمی‌شود. در روایت «ط» دختر کولی، دختر را در استخر غرق می‌کند و از استخر کره دریایی بیرون می‌آید. دختر کولی به حسادت کره را می‌کشد. از خون کره درختی سبز شد. کولی دستور می‌دهد آن را هم از بین ببرند. تکه‌ای از چوبش را پیرزن به خانه خود می‌برد.

در روایت «غ» از خون دختر بعد از کشته شدن او یک درخت گل سبز می‌شود. در روایت «ف» دختر توسط کنیز کشته می‌شود و از قطره خونی که از او بر زمین می‌ریزد درخت گلی می‌روید. در تمامی روایت‌ها دختر که دارای باطن پاک و سیرتی نیکوست بعد از مرگ جاودانه باقی می‌ماند و به درخت، گل، کبوتر یا اشیایی مثل مروارید، خورجین، عرق چین یا چوب‌دستی تبدیل می‌شود. به‌طور کلی همه بن‌مایه‌هایی که حیات دوباره شخصیتی را روایت می‌کنند به گونه‌ای با اسطوره ایزدنباتی پیوند دارند. تبدل دختر به گیاه و درخت اسطوره زندگی و نشانه مرگ و باززایی را که هر ساله در برگ درختان متبلور می‌شود تداعی می‌کند. نماد مرگ جهان نباتی و سپس رویش

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجبریان و همکار

دوباره گیاهان و باروری حیوانات، روشن‌ترین نشانه در پیوند دختر با گیاهان است؛ از دل میوه‌ای بیرون می‌آید، زمان رفتن شاهزاده به شهر روی درختی سر می‌کند و سرانجام پس از کشته شدن با به درخت یا بوته‌ای گل تبدیل می‌شود. پیوستگی دختر با آب و درخواست آب و نان کردن وی به محض بیرون آمدن از میوه، نشانه‌ای دیگر از ارتباط شخصیت دختر با اسطوره ایزدگیاهی خواهد بود.

۵-۴. مؤلفه پنجم: نهایت کار نارنج و ترنج

در روایت اصلی دختر در هنگام درست کردن زنجیر آبگین داستان خودش را تعریف می‌کند و شاهزاده او را بازمی‌شناسد و سرانجام شاهزاده با دختر ازدواج می‌کند. در روایت «الف» دختر در هنگام نخ کردن مروارید سرگذشت خودش را تعریف می‌کند و شاهزاده او را می‌شناسد و کنیز را با منجنیق وسط آتش - که همه مردم شهر برای آن هیزم جمع‌آوری کرده بودند - پرتاب و شاهزاده با دختر نارنج و ترنج ازدواج می‌کند. در روایت «ظ» دختر در هنگام نخ کردن مرواریدها سرگذشت خودش را تعریف کرد و شاهزاده او را شناخت و دده سیاه را به دم اسب چموش بستند و آن را در صحرا رها کردند و سرانجام شاهزاده به وصال دختر انار می‌رسد. در روایت «ع» دختر تنها کسی است که می‌تواند اسب بیمار شاهزاده را درمان کند. هنگامی که دختر سرگذشت خودش را تعریف می‌کند شاهزاده او را می‌شناسد. شاه عروس سیاه خودش را با دو پسرش از کاخ بیرون کرد و آن زن با فرزندانش به شهر دیگری رفتند و شاهزاده با دختر انار ازدواج کرد. تفاوت پایان این داستان با داستان‌های دیگر در این است که در این روایت شاهزاده بعد از وصال به شاهزاده خانم، همه زندگی و اموالش را از دست می‌دهد و پسران دده سیاه که اکنون مادرشان مرده است و ثروتمند شده‌اند نزد پدرشان

بازمی‌گردند و اموال خود را در اختیار پدر خود قرار می‌دهند و دو برادر با شاهزاده و شاهزاده خانم زندگی می‌کنند.

در روایت «ب» دیگری مروارید بند می‌کند و دختر نارنج و ترنج قصه می‌گوید و در حین تعریف سرگذشت خود، شاهزاده او را می‌شناسد. در این روایت هم دستور دادند تا مردم از همه جای شهر هیزم جمع کنند و بعد کولی و پسرش را در آتش بیندازند، اما دختر نارنج و ترنج از پادشاه خواست که این کار را نکند و کولی را با فرزندش از شهر بیرون کردند و در نهایت به وصال یکدیگر رسیدند. در روایت «ج» زمانی که دختر داشت لعل و مروارید به بند می‌کشید، سرگذشت خود را تعریف کرد و شاهزاده او را شناخت و دستور داد کنیزک و پسرش را بکشند و شاهزاده و پریزاد با یکدیگر ازدواج کردند.

در روایت «د» زمانی که دختر داشت پسته مغز می‌کرد، سرگذشت خودش را تعریف کرد و شاهزاده او را شناخت و دستور داد تا گیس‌های کنیز را به دم اسب سرکش ببندند و در بیابان‌ها رهایش کنند و در نهایت وصال شاهزاده و دختر. در روایت «ذ» دختر تنها کسی است که می‌تواند اسب بیمار شاهزاده را درمان کند؛ سپس دیوی به شهر می‌آید و پریزاد با حيله او را نابود می‌کند. کنیز می‌خواهد فرزندش را بکشد و گناهِش را به گردن پریزاد بیندازد، اما پریزاد آگاه می‌شود و شاهزاده را هم مطلع می‌سازد و شاهزاده کنیز را دستگیر می‌کند و به زندان می‌اندازد. عاقبت شاهزاده می‌فهمد که این دختر همان دختر چل انار است که کنیز او را کشته و این همه بلا را بر سر او آورده است. شاهزاده به وصال پریزاد می‌رسد، پدرش از سلطنت کناره‌گیری می‌کند و شاهزاده به سلطنت می‌رسد و دختر چل انار ملکه آن سرزمین می‌شود.

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

در روایت «ر» زمانی که دختر مروارید بند می‌کرد، سرگذشت خود را تعریف کرد و شاهزاده او را شناخت و دستور داد گیس‌های کنیز و پسرش را به دم اسب سرکش ببندند و به اسب گفتند باید مثل ابر و باد بدوی و آن‌ها را قطعه قطعه کنی و نهایت وصال آن دو. در روایت «ز» دختر برای شاهزاده که بیمار است و به دستور حکیم باید برای او قصه بگویند تا بیماری‌اش درمان شود، قصه می‌گوید و سرگذشت خودش را تعریف می‌کند و شناخته می‌شود و کنیز را به دم قاطر چموش می‌بندند و شاهزاده و پریزاد هم با هم ازدواج می‌کنند. در روایت «س» شاهزاده دختر را برای خیاطی به قصر می‌خواند و از او می‌خواهد که سرگذشتش را تعریف کند. در نهایت شاهزاده او را می‌شناسد و کنیز زشت را می‌کشد و با دختر نارنج و ترنج ازدواج می‌کند.

در روایت «ش» دختر هنگامی که می‌خک بند می‌کرد، سرگذشت خودش را تعریف و شاهزاده او را شناسایی می‌کند و کنیزک را می‌کشد و با دختر نارنج و ترنج ازدواج می‌کند. در روایت «ص» دختر هنگامی که شاهزاده بیمار است و به دستور حکیم باید برای بهبود او قصه بگویند تا بیماری‌اش درمان شود، قصه می‌گوید و سرگذشت خودش را برای او تعریف می‌کند و شاهزاده به راز او پی می‌برد و کنیز را به دم اسب می‌بندند و در بیابان رها می‌کنند و شاهزاده و پریزاد با یکدیگر ازدواج می‌کنند. در روایت «ض» کنیز دختر نارنج و ترنج را اسیر می‌کند و شاهزاده با راهنمایی دیو، دختر را نجات می‌دهد و با او عروسی می‌کند و گیس کنیز سیاه را به دم اسب چموش می‌بندند و در بیابان رها می‌کنند.

در روایت «ط» زمانی که دختر در خانه پیرزن آشکار می‌شود، شاهزاده به صورت اتفاقی او را می‌بیند و می‌شناسد و می‌گوید من دستور می‌دهم آتشی سوزان تهیه کنند و انگشترم را در تنور می‌اندازم و می‌گویم هر که مرا بیشتر دوست دارد انگشترم را بیرون

بیاورد و دختر کولی را با این حيله در آتش می اندازند و آن دو با یکدیگر ازدواج می کنند. در روایت «غ» زمانی که دختر در خانه پیرزن آشکار شد شاهزاده او را دید و از او خواست که حکایتش را بگوید و او را شناخت و دستور داد کنیز و پسرش را به دم اسب سرکش بستند و در بیابان رها کردند تا تکه تکه شدند و در نهایت شاهزاده و پریزاد با یکدیگر ازدواج کردند. در روایت «ف» زمانی که دختر داشت خیاطی می کرد، سرگذشت خودش را تعریف کرد و شاهزاده او را شناخت و گیسوان زنگی را به دم اسب سرکش بستند و در بیابان رها کردند و در نهایت شاهزاده و پریزاد با یکدیگر ازدواج کردند. پایان همه داستانها به هم شبیه و با وصال شاهزاده و دختر نارنج و ترنج رقم خورده است؛ به جز روایت «ع» که ازدواج با پریزاد باعث بدبختی شاهزاده شد و روایت «ض» که کنیز، دختر را اسیر می کند و با راهنمایی دیو، شاهزاده او را می یابد و نجاتش می دهد.

۵. بررسی روایتها از نظر جنسیت

در قرن بیستم به پیوند و رابطه پیچیده ای که میان متون ادبی و زمینه اجتماعی شکل دهنده آنها وجود داشت، توجه ای ویژه شد و در پایان نیمه سوم این قرن رویکرد جامعه شناختی به روایت به صورت مستقل در متون ادبی آغاز شد که به آن مرحله پسامارکسیستی می گویند و در اواخر دهه ۱۹۸۰ شکل می گیرد.

تمرکز جامعه شناختی - ادبی به میزان قابل توجهی با الهام از فلسفه فرانسوی پساساخت گرایی، به بررسی هویت های اجتماعی منتقل شد. برای نمونه، نظریه پی یر بوردیو دیگر بر ویژگی هایی مانند طبقه و ایدئولوژی اجتماعی متمرکز نمی شود، اما تلاش می کند تا گرایش های زیبایی شناسی ای را بیازماید که بنیاد هویت اجتماعی آفرینندگان هنری محسوب می شود. دیگر نظریات پسامارکسیستی یا

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجبریان و همکار

غیرمارکسیستی بر منابع فلسفی مشابهی دلالت می‌کند و بیش‌ازپیش بر مسائل مرتبط با ساخت‌های هویتی که بر زندگی فرهنگی (و در نتیجه، زندگی ادبی) تسلط دارند، تمرکز می‌کنند. مطالعات فرهنگی، نوتاریخ‌گرایی، مطالعات پسااستعماری و مطالعات جنسیت همه به‌دنبال فهم پدیده‌های ادبی به‌عنوان نشانه‌هایی از تعارض‌های اجتماعی و سازوکارهای قدرت نظیر جنسیت، نژاد، امیال جنسی و اشکال بالا و پایین فرهنگی هستند (راغب، ۱۳۹۱، ص. ۱۰۱).

ویژگی بارز روایت‌های مختلف این قصه حضور برجسته زنان است. زنان زیادی در این قصه نقش دارند از جمله: مادر شاهزاده، دختر نارنج و ترنج (که اصلی‌ترین و برجسته‌ترین شخصیت قصه است)، کنیز کولی، پیرزنی که دختر به خانه او می‌رود، در بعضی روایت‌ها خاله شاهزاده یا پسر، ماده‌دیو‌هایی که به پسر کمک می‌کنند و... نمادها و سمبل‌های به‌کار رفته در قصه نیز اکثراً نمادهایی زنانه هستند که با روحیه لطیف و حساس زنان سازگاری بیشتری دارند؛ از جمله این نمادها می‌توان به باغ، گیاه، گل، درخت، چشمه و آب توجه کرد که همگی دم از لطافت و سرسبزی و مهربانی می‌زنند. از جمله مضمون‌های این قصه این است که دخترانی که از زیبایی هم‌تا ندارند در درون میوه‌ای که در بعضی روایت‌ها انار، در بعضی نارنج و در بعضی خیار است قرار می‌گیرند. این دختران با توجه به توضیحات کمک‌قهرمان باید در جایی از پوسته خارج شوند که امکان برآوردن خواسته‌ها و نیازهای آن‌ها وجود داشته باشد، ولی در اثر غفلت قهرمان و عدم توجه او به سخنان کمک‌قهرمان و این‌که او بیش از اندازه عجول و کنجکاو است، تعدادی از میوه‌ها را زودتر از موعد از پوسته خارج می‌کند؛ در نتیجه آن‌ها ازدست می‌روند.

دختران در هنگام باز شدن پوسته، آب و نان و در بعضی روایات آب و طلا و لباس طلب می‌کنند که بلافاصله خواسته آن‌ها باید برآورده شود که به سبب غفلت قهرمان در

هر روایت فقط یکی از میوه‌ها سالم می‌ماند تا زمانی که قهرمان به کنار چشمه‌ای می‌رسد، دختر را از نارنج خارج می‌کند و چون بلافاصله به دختر آب می‌دهد او زنده می‌ماند. آب مظهر زندگی و طراوت نقطه تلاقی با اسطوره ایزدنباتی در باور کهن ایرانیان است و به همین دلیل دختران نارنج فقط به شرط خوردن آب می‌توانند زنده بمانند.

از جنبه‌های زنانه دیگر در این قصه، توجه زنان به طلا و لباس است که دختران نارنج و ترنج هم از این امر مستثنی نیستند. از نمودهای دیگر که تأثیر زن را در روایت‌ها پررنگ‌تر نشان می‌دهد نقش مستمر دختر نارنج و ترنج است که حتی پس از ازدواج شاهزاده با کنیز کولی به اتمام نمی‌رسد و تا پایان داستان و آشکار شدن حقیقت همچنان ادامه دارد. زن در این داستان گرچه غفلت‌هایی دارد (دختر نارنج و ترنج نباید اجازه می‌داد که یک کنیز کولی وارد حریم خصوصی و امن او شود و از همه راز و رمزهای زندگی او آگاه شود). اما باز هم شخصیتی رشدیافته و تکامل‌یافته دارد، چراکه او آشکارکننده حقیقت است و اوست که شاهزاده را از حقیقت اتفاقات آگاه می‌کند و او را از چنگال اهریمن نجات می‌دهد.

اشاره به نقش سنتی زنان با توجه به نظام مردسالاری و پدرسالاری قدیم، در داستان هویداست؛ آنجا که زنان عمدتاً در نقش‌هایی چون مادر، همسر، کدبانوی خانه، کلفت و کنیز و یا معشوقه‌ای زیبارو رخ می‌نمایند و این نقش‌ها به ندرت از گستره بازتولید و زیبایی ظاهری تجاوز می‌کند. نگرش سنتی دیگر مبنی بر این‌که زن مظهر صبر و سکوت و حتی نوعی انفعال در برابر ستم واردشده بر اوست در داستان مشهود است؛ آنجا که دختر نارنج و ترنج به ناگزیر با سنگ صبور و اسب دست‌آموز درددل می‌کنند. ظاهراً داستان در دوران مادرمحوری در ایران ساخته شده است، زیرا اسطوره گیاهی و

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لیلا میرمجریان و همکار

خدای نباتی، مؤنث است، ولی در دوران‌های بعد از عظمت این اسطوره‌های زنانه کاسته می‌شود و با دخل و تصرف در صحنه‌های روایات، به زنان انفعال‌پذیر، ضعیف و صبور تنزل می‌یابند (یزدان‌پناه و قوامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۷).

دختر نارنج و ترنج یا پریزاد در این داستان، نمادی از جهان مینوی است. درخت که دختر در آن قرار گرفته سمبل جهان مینوی است که با پذیرفتن کنیز در کنار خودش درحقیقت یک عنصر اهریمنی را در جهان مینوی راه داده و همین امر سبب کشته شدنش می‌شود و با کشته شدن او و ازدواج کنیز با شاهزاده غلبه این عنصر اهریمنی در جهان داستان بیشتر می‌شود و با تولد فرزندی از او به حد کمال می‌رسد، اما دختر که نماینده‌ای از جهان مینوی است وظیفه دارد تا سلطه اهریمنی را از میان بردارد و جهانی سراسر پاکی و خرمی را به وجود بیاورد.

آشکار شدن دختر در خانه پیرزن یا گدا، رفتن او به خانه پادشاه، تعریف سرگذشت او و شناخته شدن او به وسیله پادشاه از اقدام‌هایی است که باید برای تبدیل جهان اهریمنی به جهان مینوی انجام بگیرد و مسئولیت انجام این فعالیت‌ها به عهده دختر نارنج و ترنج یا پریزاد است. زمانی که دختر که نماد جهان مینوی و عامل آگاهی شاهزاده است، راز خود را آشکار می‌کند و شاهزاده را به اتفاق‌هایی که رخ داده آگاه می‌سازد به رسالت و وظیفه خود به عنوان موجودی مینوی عمل می‌کند و شاهزاده نیز که قصد یکی شدن و اتحاد با او را دارد باید در این رسالت به او کمک کند؛ در نتیجه شاهزاده دستور می‌دهد که کنیز کولی و پسرش را که او هم باطنی اهریمنی دارد به بدترین شکل ممکن (بستن آن‌ها به دم اسب سرکش و تکه‌تکه شدن) از بین ببرند و در نتیجه نیروی پاک و مینوی بر سطح جهان قصه، حکم فرما می‌شود.

چشمه از دیگر نمادها و سمبل‌هایی است که در این روایت‌ها به‌کار رفته است. چشمه و به‌طور کلی، آب، نماد پاکی و پاک‌کنندگی است. ناپاکی در او راه ندارد و شاید به همین دلیل است که تصویر کنیزک را در خود بازمی‌تاباند. اما تصویر دختر نارنج و ترنج را که سراسر پاکی و صفاست، ظاهر می‌سازد. به همین سبب است که کولی هنگام استفاده از آب چشمه جز تصویر دختری زیبا و نورانی را در آب نمی‌بیند و تصور می‌کند که به‌جز او کسی دیگر در اطراف چشمه نیست و در نتیجه زمانی هم که تصویر خود را در آینه که نماد حقیقت است می‌بیند آن را باور نمی‌کند و از توهم خودزیبایی یا خوددگرینی، بیرون نمی‌آید تا این‌که دختر نارنج و ترنج او را متوجه حقیقت می‌کند. البته اگر آب تصویر کنیزک را بازمی‌تاباند فقط به دلیل چهره زشت او نیست، بلکه به سبب زشتی درونی اوست، زیرا او دختر نارنج را به قصد تصاحب جایگاه او می‌کشد که این کار جز از یک طینت بد و سیاه بر نمی‌آید (ر.ک: درویشیان و خندان، ۱۳۸۳، صص. ۴۱-۴۲).

کنیز در ادامه داستان از جنگ با پاکی‌ها دست بر نمی‌دارد و می‌خواهد تمام نشانه‌های دختر نارنج را که نماد پاکی و نور هستند از میان ببرد. به همین سبب دستور می‌دهد کبوتر را بکشند، درختان را قطع کنند، گهواره را بسوزانند و... ولی از آن جایی که همیشه خیر بر شر و خوبی بر بدی فائق می‌آید، در پایان داستان شاهزاده برای از بین بردن هر نمادی از اهریمن حتی فرزند خودش را نیز از میان برمی‌دارد و با نابود شدن اهریمن و پاک شدن جهان، افسانه رنج و اندوه پسر پایان می‌گیرد. در این داستان زن نماد روشنگری و شفاف‌سازی و عامل از بین برنده عنصری اهریمنی از جهان مینوی است.

۶. بررسی روایت‌ها از نظر زبان

زبان جنسیت از موضوعات جدید در ادبیات فارسی است. زنان معمولاً زبانی عاطفی و سرشار از احساسات دارند، اما مردان معمولاً از زبانی آمرانه و محکم استفاده می‌کنند. البته این امر مطلق نیست و ممکن است گاهی مردان هم از زبان احساسی استفاده کنند. در زبان‌ها از نظر تلفظ واژگان و دستور زبان، تفاوت‌هایی میان سخنگویان وجود دارد. « زبان‌شناسان اجتماعی به خصوص افرادی مانند لیکاف معتقدند که مردان از زبانی قاطعانه استفاده می‌کنند، در مقابل زنان در گفتارشان منفعل و پیرو مردان هستند» (بهمنی مطلق و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۲۴).

زبان این قصه و روایت‌های آن ساده و بیشتر نزدیک به زبان محاوره است. همین زبان ساده و قابل فهم در روایت‌ها بسیار به ماندگار بودن و تأثیرگذاری این قصه در میان عوام کمک می‌کند و موجب به یاد ماندن و عدم فراموشی آن می‌شود. هر چند از برخی صور خیال و آرایه‌های ادبی در ضمن داستان استفاده شده است، ولی این عامل به هیچ عنوان موجب دیریابی یا دیرفهمی قصه نمی‌شود، زیرا در هر حال قصه آن زبان ساده و زودفهم را حفظ می‌کند. شاید سادگی زبان این داستان بی‌ارتباط با سادگی و صفای درونی زن در روایت نارنج و ترنج نیست.

با توجه به نظریات نورمن. ان. هالند که تحقیقات خواننده‌محور را در چارچوب نقد روان‌کاوانه بنا کرد و به جنبه‌های احساسی و ناخودآگاه ساخت معنای ادبی توجه کرد متن تا جایی برای مخاطب معنا می‌دهد که او بتواند ترس‌ها و تمایلات (ناخودآگاه) خود را به شیوه‌ای که آن‌ها را اداره‌کردنی سازد، در متن طرح افکند. متن داستان دختر نارنج و ترنج این ویژگی را دارد، زیرا حوادث داستان طوری رقم می‌خورد که داستان

به شیوه‌ای که مطلوب مخاطب است، پیش می‌رود و تمایلات ناخودآگاه خواننده ارضا می‌شود.

۷. نتیجه

رویکرد مطرح شده در این پژوهش، بر ابعاد زبانی روایات متمرکز است و توجه مخاطب را به تحلیل چندلایه‌ای معطوف می‌سازد، به گونه‌ای که حوزه توجه خواننده از واژه‌های جداگانه به ساختارهای متنی سطح بالاتر و جنبه‌های کلام تغییر می‌دهد. درحقیقت می‌توان با طرح چنین مقایسه‌ای در بافت زبانی، پیشرفت گفتمان روابط جنسیتی را در طول زمان به تصویر کشید. در این پژوهش تلاش کردیم تا روایات مختلف قصه دختر نارنج و ترنج را از منظر زبان و بافت زبانی در انتخاب واژگان و در گام بعد مهندسی معنایی از دیدگاه جنسیتی بررسی و تحلیل کنیم. این بررسی تا حدودی به شناخت میزان استفاده از مهندسی معنایی برای انتقال معنا در بافت کلام کمک می‌کند. بنابراین نتیجه چنین خواهد بود که الگوهای هم‌رخدادی، بسامد و توزیع موارد و حتی ساختارهای نحوی بر واژه‌ها تأثیر زیادی می‌گذارد، تا حدی که معنای یک واژه در متن را نمی‌توان در تعاریف فرهنگ لغت بازیابی کرد. درواقع معنای یک واژه از نحوه کاربرد آن در متن مستقل نیست؛ برای مثال: واژه دختر در باور و روایت های کهن در نقش آغازگر فرایندها به کار نرفته است، اما در این داستان با انتخاب یک ساختار نحوی متفاوت، آوردن صفات خاص در ترکیب هم‌آیندی، مستلزم القای معنا و مفهومی است که تا قبل از آن با تصورات و انتظارات خوانندگان در تضاد است.

دوم این که، این تصور به تحقق این موضوع منجر شده است که ترکیب‌های هم‌آیند، فرضیه‌های اساسی درباره یک واژه را نشان می‌دهند؛ به گونه‌ای که می‌توان به نحوه بسط دادن معانی قبلی در روایات بعدی پی برد. بهترین مثال صفت زیبا برای دختر نارنج و

تحلیل روایی داستان دختر نارنج و ترنج براساس نظریه زبان و جنسیت _____ لایلا میرمجربیان و همکار

ترنج است که در روایات بعدی با بسط دادن آن به ترکیب‌های مرکب به نقش آفرینی و حقیقت‌نمایی بیشتر دختر در کل روایات صحنه می‌گذارد.

نکته سوم در این تحلیل نشان می‌دهد که چگونه یک واژه که خود به جنسیت وابسته نیست، اگر به صورت نامتقارن استفاده شود، می‌تواند به واژه جنسیتی تبدیل شود. باز هم صفت‌هایی همچون زیبا، ماه شب چهارده، پنجه آفتاب، یکی یکدانه و شاه پریان برای دختر نارنج و ترنج در این روایات شاهد مثال بسیار خوبی است که تکرار متقن آن‌ها در تمامی روایات، آن‌ها را مختص جنس زن برشمرده است، به شکلی که چنین صفت‌هایی جایز نیست برای پسر پادشاه که بسیار بیشتر عزیز و یکی یکدانه بوده است، به کار رود.

پی‌نوشت‌ها

1. Collocation
2. Node Word
3. Semantic Prosody
4. Semantic Engineering

منابع

- ابراهیمی، م. (۱۳۹۷). *دیوشناسی ایرانی*. تهران: فرهامه.
- امیرپور، ف.، روضاتیان، س.م.، و آفاحسینی، ح. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی زبان جنسیت در نامه‌های عاشقانه چهار منظومه غنایی (ویس و رامین، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون و شیرین و خسرو). *جستارهای ادبی*، ۱۹۴، ۱۹-۴۴.
- انجوی شیرازی، س.ا. (۱۳۵۲). *قصه‌های ایرانی*. جلد اول. تهران: امیرکبیر.
- بولن، ج.ش. (۱۳۹۶). *نمادهای اسطوره‌ای و روان‌شناسی زنان: کهن‌الگوهای قدرتمندی که درون زنان می‌زیند*. تهران: آشیان.
- بهرنگی، ص.، و دهقانی، ب. (۱۳۵۷). *افسانه‌های آذربایجان*. ج ۲. تهران: نقش جهان.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۰، شماره ۴۸، بهمن و اسفند ۱۴۰۱

بهمنی مطلق، ی. و مروی، ب. (۱۳۹۳). رابطه زبان و جنسیت در رمان شب‌های تهران. *زبان و ادبیات فارسی*، ۲۲ (۷۶)، ۷-۲۶.

درویشیان، ع.ا. و خندان (مهبادی)، ر. (۱۳۸۳). *فرهنگ افسانه‌های مردم ایران*. ج ۱۵. تهران: کتاب و فرهنگ.

ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۴). *زبان و ادبیات عامه ایران*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

راغب، م. (۱۳۹۱). *دانشنامه روایت‌شناسی*. تهران: علم.

کرتیس، و. س. (۱۳۹۴). *اساطیر ایران*. ترجمه م. باقی و ش. مختاریان. آبادان: پرسش. کیا، ص. (۱۳۴۱). *مجله هنرهای زیبای کشور*. (شماره ۲). تهران: چاپخانه سازمان سمعی و بصری.

لریمر، د. ل. (۱۳۵۳). *فرهنگ مردم کرمان*. به کوشش ف. وهمن. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.

لوراتو، آ. (۱۳۹۹). *زبان و جنسیت در افسانه‌ها و قصه‌های عامیانه*. ترجمه ا. داودی. ویرایش ف. (م). گلچین. تهران: فرهامه.

مارزلف، ا. (۱۳۷۱). *طبقه‌بندی قصه‌های ایرانی*. ترجمه ک. جهانداری. ویرایش ع.ا. بهنام کوشا. تهران: سروش.

مهدتی (صبحی)، ف. (۱۳۴۹). *افسانه‌ها*. تهران: امیرکبیر. میهن‌دوست، م. (۱۳۷۸). *نه کلید*. تهران: توس.

یزدان‌پناه، ز. و قوامی، آ. (۱۳۹۳). *تطبیق نمادها در دو اسطوره نارنج و ترنج و آزی‌ریس*. *مطالعات ادبیات تطبیقی*، ۸ (۲۹)، ۱۲۹-۱۵۱.

یونگ، ک.گ. (۱۳۵۲). *انسان و سمبل‌هایش*. ترجمه ا. صارمی. تهران: امیرکبیر.

References

Amirpour, F., Rouzatian, M., & Aghahosseini, H. (2015). Comparative study of gender language in love letters of four lyrical systems (Vais and

- Ramin, Khosro and Shirin, Lili and Majnoon, and Shirin and Khosro). *Literary Essays*, 194, 19-44.
- Anjavi Shirazi, S. A. Q. (1973). *Iranian stories*. Amir Kabir.
- Bahmani Mutlaq, Y., & Maravi, B. (2013). The relationship between language and gender in the Tehran Nights novel. *Biannual Journals of Persian Language and Literature*, 22(76), 7-26.
- Behrangi, S., & Dehghani, B. (1978). *Legends of Azerbaijan*. Naqsh Jahan.
- Bolen, J. S. (2016). *Mythological symbols and the psychology of women: powerful archetypes that live inside women*. Ashian.
- Curtis, V. S. (2014). *Iranian mythology* (translated into Farsi by Mehdi Baghi and Shirin Mokhtarian). Question.
- Darvishian, A. A., & Khandan, R. (2004). *The culture of legends of Iranian people*. Book and Culture.
- Ebrahimi, M. (2017). *Iranian demonology*. Farhameh.
- Jung, C. G. (1973). *Man and his symbols* (translated into Farsi by Abu Talib Sarmi). Amir Kabir.
- Kia, S. (1962). *The country's fine arts magazine*. Audiovisual Organization Printing House.
- Lerimer, D. L. (1974). *Culture of Kerman people*. Farhang Iran Foundation Publications.
- Lvorato, A. (2019). *Language and gender in legends and folk tales* (translated into Farsi by Azam Davoudi). Farhameh.
- Marzolf, U. (1992). *Classification of Iranian stories* (translated into Farsi by Kikavos Jahandari). Soroush.
- Mihandoost, M. (1999). *No key*. Tos Publications.
- Mohtadi, F. (1970). *Legends*. Amir Kabir.
- Ragheb, M. (2012). *Encyclopedia of narratology*. Elam.
- Yazdan Panah, Z., & Qavami, A. (2013). Adaptation of symbols in the two myths of Orange and Aziris. *Comparative Literature Studies*, 8(29), 129-151.
- Zolfaqari, H. (2014). *General language and literature of Iran*. Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (SAMT).

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی